

Nosislavský dům v Novém Strašecí a jeho elitní držitelé v letech 1555–1737

Úvod

Menší komorní město Nové Strašecí, které získalo městský status až na počátku 16. století, se od ostatních běžných venkovských sídel liší svou zajímavou polohou. Najdeme ho na okraji někdejšího křivoklátského panství, na hranicích dominia smečenského a drobného panství Mšec. Náleželo tedy ke královskému majetku a spadalo pod správu křivoklátského hejtmána.

Strašecí je zároveň situované v oblasti s řídkou sítí městských sídel, v trojúhelníku mezi Rakovníkem, Slaným a Berounem. Tvořilo tak žádanou zastávku na cestách z hlavního města království do severních i západních Čech. Roli zde sehrála asi čtyřicet kilometrů dlouhá vzdálenost od Prahy, tedy denní cesta s možností přespání. Z Nového Strašecí pak bylo možné pokračovat dále.

Městečko bylo důležité i pro samotný Křivoklát, centrum komorního dominia. Kromě Rakovníka a ještě popřípadě Unhoště se zde žádné jiné městské centrum nenacházelo. Proto bylo Strašecí důležité pro ubytování vrchnostenských úředníků nebo třeba pro chov a ustájení koní.

Všechny uvedené skutečnosti znamenaly, že o město jevila zájem raně novověká elita, ať už z řad vrchnostenských úředníků nebo šlechty. Pokud tedy byly příznivé podmínky, považovala za výhodné získat v obci nemovitost a využívat ji pro vlastní pohodlí. Je samozřejmé, že vyhledávala nejvýstavnější domy, umístěné až na výjimky na náměstí, v nichž pak seděl šafář a provozovalo se v určité míře hospodářství.

Jeden z takových výstavných objektů se nacházel na horním rohu náměstí, kde je dnes umístěn montovaný obchodní dům (čp. 199) z osmdesátých let 20. století. Všimněme si vývoje tohoto gruntu v těsné závislosti na zámožných majitelích, kteří se v průběhu desítek let měnili. Mezi nejpřednější určitě patřili ve druhé polovině 16. věku Nosislavští, později psaní jako Albínové z Jenčova. V 17. a na počátku 18. století pak dům získali bohatí sasko-lauenburští vévodové, již zde vybudovali rozsáhlý statek.

I. Doba Nosislavských a Albínů z Jenčova

V roce 2019 jsme při zpracování populárního článku o strašeckých studentech na okolních partikulárních školách v 16. století natrefili na jméno místního měšťana Víta Albína Nosislavského.¹ Doložili jsme účast jeho tří

synů na školách v Rakovníku a ve Velvarech a naznačili jejich slibné kariéry v budoucích letech. Nešlo vůbec o neznámé osoby, protože se jimi již zabývali regionální historici, a to v nedávné době. Jejich strašecký původ přitom neodhalili.

V roce 2003 vyšel článek Marie Tošnerové, v němž sledovala osudy Maxmiliána Albína z Jenčova. Nastolila otázku, kde se v Berouně tak významný měšťan vzal, neboť v předchozích generacích se tam uvedený rod nevyskytoval.² První zmínku o Maxmiliánovi našla Tošnerová v berounských pramenech k roku 1593. Maxmilián udělal v Berouně skvělou kariéru, dotáhl to na královského rychtáře a po svém skonu zanechal obdivuhodně rozsáhlou renesanční knihovnu. Tošnerová se zajímala i o poněkud vzdálené městečko Nosislav, nacházející se mezi Brnem a Břeclaví, avšak bez valného úspěchu. V 16. století se tam sice vyskytoval rod Bílků (latinsky Albinus), ale souvislost s berounskými Albíny autorka článku nenašla.

Osudy Maxmiliánova bratra Alexandra Albína sledovala Romana Kmochová. Setkala se s ním při zpracování své diplomové práce o městě Slaný za třicetileté války.³ Kmochovou zaujala soudní pře z roku 1606 vyvolaná rodinou Alexandrovou manželky, která zemřela po domácí potyčce. Alexandr byl obviněn z její vraždy, což ho stálo slibně se rozvíjející kariéru. Romana Kmochová spor zpracovala v článku publikovaném ve Slánském obzoru, avšak Alexandrovým původem se nezabývala.⁴

Ve fondu Archiv města Rakovníka (SOKA Rakovník) se často setkáme se jménem Juliána Albína z Jenčova a s jeho slánským bratrem Alexandrem. Zmíněnému populárnímu článku o strašeckých studentech na okolních partikulárních školách raného novověku, postavenému na vydaných pramenech pražské univerzity, předcházely drobné sondy do tohoto materiálu. Odhalily strašeckého měšťana Víta Albína a jeho syny, a způsobily tak nemalé překvapení. Zároveň se všechny známé osoby setkaly, a to v jednom z nejbohatších novostrašeckých domů. Odhalení napomohlo noblesně znějící příjmení Nosislavský. V Novém Strašecí se totiž roku 1610 nacházel Nosislavský dům, zaznamenaný v nejstarší

¹ škola a pražská univerzita v předbělohorském období, AUC-HUCP 56, 1, 2016, s. 81–97.

² M. TOŠNEROVÁ, *Maxmilián Albín z Jenčova. Portrét renesančního měšťana*, *Minulost Berounska* 6, 2003, s. 279–288.

³ R. KMOCHOVÁ, „I přišli k nám tito soldáti...“ *Město Slaný za třicetileté války optikou pramenů městské kanceláře*. Diplomová práce obhájená na katedře PVH a AS FF UK v Praze v roce 2015.

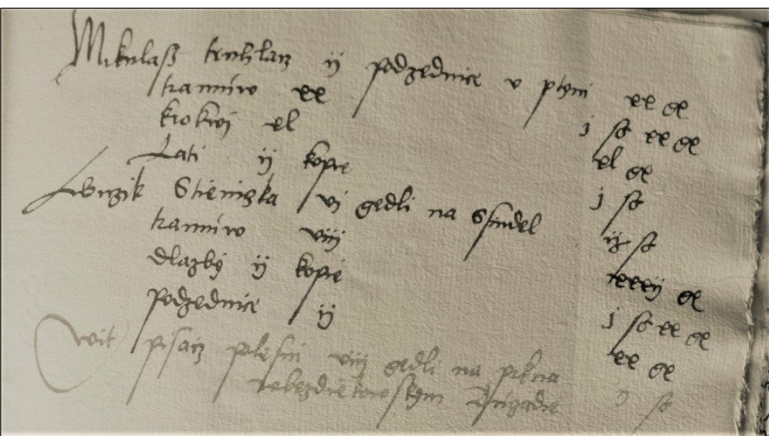
⁴ R. KMOCHOVÁ, „Čert jim měl rozuměti, večer se svadili, rano zase smířili“: příběh manželství slánského měšťana Alexandra Albína z Jenčova a Evy Zumrové, *Slánský obzor* 23, 2015 (2016), s. 28–35.

¹ J. ČERNÝ, *Novostrašečtí středoškoláci 16. století*, *Novostrašecký měsíčník* (dále NSM) roč. 23, září 2019, s. 18–19. Článek volně navazuje na starší odbornou studii: J. ČERNÝ, „Jiným hodným mládcem hotov jsem školu Vašich Milostí fedrovati.“ *Rakovnická partikulární*

dochované strašecké pozemkové knize.⁵ Doložit, že se jednalo o někdejší dům Víta Albína, už nebylo tak těžké.

Vít Albín Nosislavský

Nejstarší zprávu o Vítovi máme z roku 1555, a to v křivoklátských registrech na rozdávání stavebního dřeva lidem příslušejícím k hradu.⁶ V Novém Strašecí tehdy obdrželi dřevo dva měšťané, Vaněk Holomek a Vít, písař polesní, který získal tři jedle na „sudovinu“ a dvě jedle na „listy“. O rok později (1556) získali z Křivoklátska dřevo pohořelí sousedé a opět tu je uveden polesní písař Vít, jenž získal osm jedlí na prkna. Zajímavé je, že Vít je dopsán až na konci seznamu odlišným inkoustem, ale toutéž rukou.⁷ Snad mezi pohořelé sousedy patřil. Je tedy pravděpodobné, že jeho dům před rokem 1555 poškodil požár. Nejspíše se jednalo o známý oheň z roku 1553 či 1554.⁸ Regionální historik Václav Kočka jmenuje mezi křivoklátskými polesními úředníky Víta Nosislavského, a to k roku 1560. K roku 1555 uvádí v této funkci Zikmunda z Radešína.⁹

Zápis o Vítu, písaři polesním, na konci křivoklátských register na rozdávání stavebního dřeva z roku 1556 (NA Praha)

Protože nemáme dochovaný dostatek pramenů, ani pozemkovou knihu města ze 16. století, která kdysi existovala, otvírá se prostor k různým úvahám a spekulacím. V roce 1555 proběhla na křivoklátském úřadě malá aféra kvůli zpronevěřám peněz. Nový hejtman Kašpar Meceroď Kynžvarský podal několik zpráv české komoře o špatném hospodaření na panství. Obročního písaře musel vsadit do vězení kvůli nepořádku v registrech. Účty falšoval a peníze kradl i důchodní písař a velký dluh zanechal i dosavadní polesní písař Zikmund z Radešína, který držel manský grunt v Žilině.¹⁰ A právě stejného roku se v pramenech poprvé objevuje polesní písař Vít. Náhoda? Vyhořel mu roku 1553 ve Strašecí dům, nebo jej koupil značně poškozený v době, kdy získal prestižní úřednické

místo na Křivoklátsk? Samozřejmě se záměrem dům zvelebit a přeměnit jej v honosné sídlo vyššího úředníka.

Z pozdější pozemkové knihy zjistíme, že Nosislavský dům, který stál na frekventovaném horním nároží na náměstí, patřil k nejbohatším ve městě. Vít Albín jej tedy získal nejpozději v roce 1555, nejspíše krátce předtím. Jeho život váženého měšťana a panského úředníka dosáhl svého vrcholu. Můžeme směle předpokládat, že tehdy byl čerstvě ženatý a založil rodinu, jak ukážeme níže. Otevřená ovšem zůstává otázka, kde se ve Strašecí vzal, tedy odkud sem přišel a zda si s sebou přinesl i příjmení Nosislavský. Mohl se také naopak pojmenovat po domě, který koupil, což byla běžná praxe. Před rokem 1555 Víta nikde nenalzáme.

Vítova rodina

Další zprávu o Vítovi Albínovi najdeme v tak zvaném manuálu rektora pražské univerzity. Je to seznam studentů, kteří navštívili v Praze univerzitní slavnosti, tak zvané beánie. Mezi nimi jsou i žáci z Rakovníka. Dne 10. srpna 1569 navštívila beánie rakovnická škola a mezi žáky je uvedený Maxmilián Strašecký, syn Víta Albína.¹¹ Maxmilián mohl být tehdy starý méně než 14 let a Vít by tak kolem roku 1555, kdy se objevuje v křivoklátských pramenech, zakládal rodinu. Souvislost s městečkem Nosislaví probleskne záhy: Dne 11. září 1560 navštívili univerzitní beánie žáci ze školy v Jičíně a mezi nimi se objevil Jiří Albín z Nosislavi, syn Petra Bílka.¹² Nosislavští Albínové se tak významně přiblížili k Praze. Byl to i případ Víta či jeho předků? Byli Petr Bílek a Vít Albín příbuzní?

V roce 1575 navštívil beánie žák druhé třídy rakovnické partikulární školy Julián Strašecký, syn Víta Albína.¹³ Mohl se tak narodit v první polovině šedesátých let a byl jistě o více než deset let mladší než jeho bratr Maxmilián. Konečně o dva roky později, 1577, navštívil beánie žák tentokrát velvarské partikulární školy Alexandr Strašecký, syn Víta Nosislavského Albína, jak je v manuálu zapsáno.¹⁴ Vít je zde poprvé uveden s označením Nosislavský. Šlo jistě o vzdělaného muže, který dbal o studia svých synů. Co zapříčinilo desetiletou prodlevu mezi syny a proč šel Alexandr studovat do Velvar, nevíme. Mohla to způsobit nespokojenost s rakovnickou školou, která se tehdy vyznačovala vysokou fluktuací učitelů.¹⁵ Alexandrova velvarská studia možná souvisí i s jeho pozdějším působením ve Slaném.

Kdy se Vít oženil a kolik měl dětí, zjistíme jen přibližně. Určitě byl ženatý už v roce 1555 a syn Maxmilián byl už pravděpodobně na cestě. Mohlo se jednat o prvního potomka, ale to také nevíme jistě. Z berounských, strašeckých, rakovnických i slánských pramenů se dozvídáme o Maxmiliánovu bratru Brikcím, jenž se taktéž stal berounským měšťanem, a také o jejich sestře Lidmile,

¹¹ K. BERÁNEK (ed.), *Manuál rektora se jmény studentů zapsaných v ztracené matrice Univerzity Karlovy v Praze v letech 1560–1582: poznamenání jmen profesorův a jiných preceptorův v Učení pražském z roku 1604. I. díl*, Praha 1981, s. 87, č. 1482 (*Maximilianus Strassece-nus Viti Albini*).

¹² K. BERÁNEK (ed.), *Manuál rektora I*, s. 53, č. 144 (*Georgius Albinus e Nosislaw, filius Petri Bilek*).

¹³ K. BERÁNEK (ed.), *Manuál rektora I*, s. 121, č. 2955 (*Iulianus Stras-siticensus Viti Albini*).

¹⁴ K. BERÁNEK (ed.), *Manuál rektora I*, s. 132, č. 3387 (*Alexander Strassicenus Viti Noseslauini Albini*).

¹⁵ J. ČERNÝ, „Jiným hodným mládencem...“, c. d.

⁵ SOKA Rakovník, Archiv města Nového Strašecí (dále AMNS), neupřesněno, Kniha trhových smluv z let 1610–1669. K tomu: J. ČERNÝ, *Kniha trhových smluv města Nového Strašecí z let 1610–1669*, Rakovnický historický sborník (dále RHS) 4, 2003, s. 39–102.

⁶ NA Praha, Stará manipulace (dále SM), kart. č. 1683, sl. P 90/4.

⁷ NA Praha, SM, kart. č. 1683, sl. P 90/4.

⁸ J. ČERNÝ, *Mají od starodávna na pečeti hlavu člověčskou*, Nové Strašecí 2013, s. 87–88.

⁹ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, Rakovník 1936, s. 68.

¹⁰ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 55, 115.

provdané za novostrašeckého měšťana Jiříka Vlka (Volfa). Vystupuje tu též *dobré paměti* Dorota Nosislavská, což mohla být manželka Víta Nosislavského.

Vít byl jistě váženým novostrašeckým měšťanem. Polesní účty křivoklátského panství vedl ve svém domě, kde měl kancelář a kde úřadoval. Doložíme to z dalších zpráv, které svědčí o návštěvách fořtknechtů, nižších lesních úředníků, ve Vítově novostrašeckém obydlí.¹⁶ A samozřejmě to dokládá zpráva o Vítově smrti. V sobotu 15. listopadu 1580 odeslal křivoklátský hejtman Kryštof Metych z Čečova zprávu české komoře o úmrtí polesního písaře Víta Nosislavského. Ve svém domě po sobě zanechal neuzavřené účty, které městský úřad zapečetil. Metych žádal českou komoru, aby vyslala do Nového Strašecí odpovědného úředníka, který by účetní registra převzal a zpracoval.¹⁷ Vít tak zemřel pravděpodobně v půli listopadu 1580. V té době mohl jeho syn Alexandr dokončovat velvarskou partikulární školu a Maxmiliánovi mohlo být okolo 25 let. Mezi nimi byl svým věkem jejich bratr Julián. O stáří Brikciho ani Lidmily nemáme doklady. Ze všech zpráv vyplývá skutečnost, že Vít Nosislavský se nedožil vysokého věku. V době jeho smrti mu jistě nebylo více než padesát let.

Nosislavský dům

Zprávy o Nosislavském domě, který se nacházel na horním rohu na náměstí, kde dnes stojí obchodní dům, nám mohou poodhalit i historii novostrašeckých Albínů. Bohužel na pevné zemi se ocitneme až po roce 1610, kdy začíná pozemková kniha. To už Albínové dům nedrželi. Nicméně objevují se v rámci splátek a závazků, které jim na jejich bývalém domě přetrvávaly.

Jak jsme uvedli, první nepřímou zprávu máme z roku 1555, kdy Vít Albín obdržel z křivoklátských lesů stavební dříví. Uveden je pod jménem Vít, písař polesní, ovšem máme jistotu, že se jedná o Víta Nosislavského. Dům tehdy opravoval, a to po velkém požáru města. Nevíme, zda jej koupil poničený s tím, že jej znovu vybuduje, nebo zda byl jeho už v době požáru. Kolem poloviny 16. století jej ovšem získal musel. Vše nasvědčuje tomu, že tehdy dostal prestižní místo na panství, oženil se a založil rodinu.

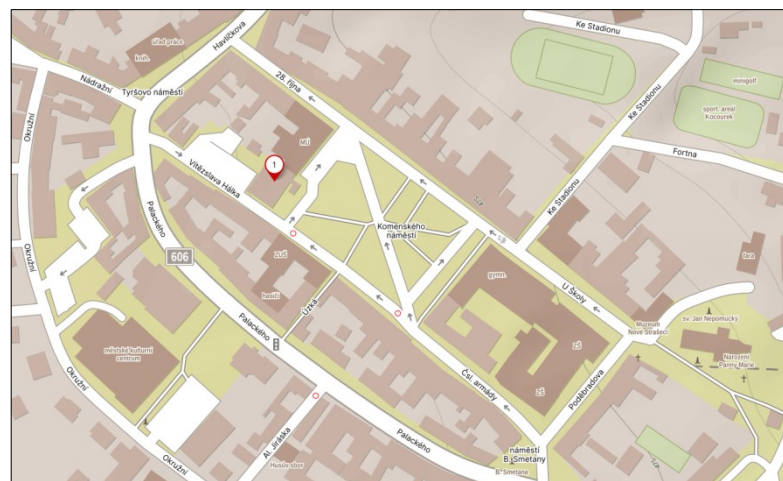
Vlastnictví domu dokládá i citovaná zpráva o Vítově úmrtí v roce 1580. Držel jej tedy alespoň pětadvacet let. Zůstala po něm vdova Dorota a minimálně pět dětí: synové Maxmilián, Brikcí, Alexandr a Julián a dcera Lidmila. Pak už nevíme nic až do roku 1610, kdy Nosislavský dům měli jiní držitelé.

Dne 21. června 1602 vydal v Novém Strašecí Julián Albín z Jenčova kvitanci na přijetí splátky za grunt od urozené paní Sabiny, a to k ruce svého bratra Alexandra Albína, slánského měšťana.¹⁸ Kdo byla ona Sabina, nevíme, v pozdějších pramenech nevystupuje. Mohla to být nová držitelka Nosislavského domu.

Teprve v roce 1612 se dům objevuje v pozemkové knize, když jej kupuje město od urozené paní Aleny Elpogarové, rozené Hrobčické z Hrobčic.¹⁹ Alena však prodala obci domy dva. Jeden získala předtím od příbuzné Kateřiny Elpogarové z Rynšperku a druhý od Miku-

láše Kotulínského z Kotulína. Za oba domy zaplatilo město 2627 kop grošů míšeňských. O dva roky později prodali konšelé pouze Nosislavský dům, a to Janovi Breclovi z Langelau, za 1400 kop míšeňských.²⁰ Splátky začaly jít rodině Albínů z Jenčova. Už v roce 1618 prodal Brecl Nosislavský dům Pavlovi Šulerovi, staropražskému měšťanovi.²¹ Rok nato koupil Šuler finanční pohledávky na svém domě od předchozího držitele, rytíře Mikuláše Kotulínského z Kotulína.²²

Když shrneme uvedené poznatky, zjistíme, že po smrti Víta Nosislavského připadl dům řádným dědicům, manželce, nejspíše Dorotě, a pěti dětem, které pak pobíraly gruntovní peníze. Možná po smrti Doroty prodali potomci dům paní Sabině, po níž jej získal Kotulínský. Jeho vlastnictví už můžeme s jistotou potvrdit. Od Kotulínského jej koupila Alena Elpogarová, od ní město Nové Strašecí, poté Jan Brecl a nakonec Pavel Šuler. Ani ten jej nedržel dlouho, ale tomu se budeme věnovat v následujícím oddíle. Důležité jsou splátky za dům, které šly potomkům Víta Albína Nosislavského a z nichž můžeme rekonstruovat rodinné vazby Albínů. Tehdy už žili v Berouně, ve Slaném a na Křivoklátě.

Označení polohy někdejšího Nosislavského domu na současné mapě novostrašeckého náměstí

Osudy potomků Víta Albína

Synům Víta Albína Nosislavského se rýsovaly slušné kariéry. Nejvýrazněji v pramenech vystupují tři bratři, absolventi partikulárních škol v Rakovníku nebo ve Velvarech: Maxmilián, Julián a Alexandr. Jakého vzdělání dosáhl čtvrtý bratr Brikcí, netušíme. Vlastně nám není ani známo, zda uvedení tři středoškoláci pokračovali ve vyšších studiích. V dostupných seznamech příslušníků pražské univerzity se zatím neobjevili. U sestry Lidmily, manželky strašeckého měšťana Jiříka Vlka, žádnou kariéru v té době očekávat nelze.

Teprve po smrti Víta Albína začali všichni tři bratři užívat šlechtický predikát „z Jenčova“. Jistě jej přijali podle blízkého loveckého hrádku Jenčov, který se nachází v lesích mezi Lány a Nižborem a v 16. století již byl opuštěnou zříceninou. Faktický vztah k hradu Albínové

¹⁶ NA Praha, SM, kart. č. 1683.

¹⁷ NA Praha, SM, kart. č. 1683.

¹⁸ SOKA Rakovník, AMNS, neuspořádáno.

¹⁹ Tamtéž, Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. S19r, V9r.

²⁰ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. S19v.

²¹ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol., V13r.

²² Kniha trhových smluv 1610–1669, fol., V14v.

neměli.²³ Podle Václava Kočky nebyla nobilitace oficiální a Albíni nadrželi příslušný erbovní list.²⁴ Ten skutečně k dispozici nemáme.

Jako první s přídomkem přišel nejspíše Maxmilián, vážený berounský měšťan. Jenčov je také nedaleko Berouna ve směru k Novému Strašecí. Podle Marie Tošnerové se začal Maxmilián označovat predikátem „z Jenčova“ od té doby, co se stal v Berouně královským rychtářem, tedy od roku 1599. Romana Kmochová doplňuje, že přídomek „z Jenčova“ oficiálně získal až v roce 1606 jeho bratr Julián. Ani Kmochová však svou informací nedokládá, jen uvádí, že se jednalo o příslušníky českého novoštitného rodu. Erb popisuje už starší literatura: *Albínové z Jenčova měli štít poloviční, v pravém poli modrém pes vyskakující bílý s červeným jazykem vyplazeným a ocasem vzhůru ohnutým, levé pole bylo s černou a žlutou šachovnicí. Za klenot byly dva buvolové rohy, z nichž levý byl modrý a pravý černý a mezi nimi týž pes, ale poloviční.*²⁵

Maxmilián Albín z Jenčova

Nejspíše se jednalo o nejstaršího syna Víta Albína Nosislavského. Maxmilián se snad narodil krátce před rokem 1555 a možná v Novém Strašecí, tedy v době, kdy Vít zde se svou rodinou zakotvil a získal písařské místo na Křivoklátě. Jak jsme uvedli, absolvoval rakovnickou partikulární školu a nejspíše se zapsal na pražskou univerzitu. Mezi jejími absolventy se však neobjevuje. Určitým zlomem se v jeho životě stal rok 1580, kdy zemřel otec Vít a v novostrašeckém domě zůstala matka Dorota. Nevíme, jak ta dlouho žila, ale někdy na konci století Albínové dům ve Strašecí prodali a rozprchli se po okolí.

V roce 1593 se Maxmilián Albín objevuje v berounských pramenech.²⁶ Tehdy vystupuje jako manžel Rebečky, dcery bohatého měšťana Jana Loška, mistra soukenického, který právě zemřel. Maxmilián tak získal významný majetek a zařadil se mezi berounskou honoraci. O dva roky později jej najdeme v městské radě a v roce 1599 se stal královským rychtářem. Na vrcholu byl sedm let, neboť už v roce 1606 náhle zemřel.

Zajímavé zůstává hledání Maxmiliánova původu. Marie Tošnerová vychází z informací Jana Vladyky, vydaných v publikaci *Můj Beroun* (1938). Vladyka si ale není s ničím jistý a jeho údaje nejsou podloženy. Věděl o příjmení Nosislavský, a Maxmiliánovi tak automaticky přisoudil jihomoravský původ, od něhož odvozoval i silný vztah k utrakvistu a k jednotě bratrské. Tvrdí, že Maxmilián Albín, rodilý v Nosislavi, přišel do Berouna „snad“ z Písku a „bezpochyby“ jako učitel na tamní školu.²⁷ O jeho strašeckém původu nebo alespoň mládí nikdo nevěděl. Podle Vladyky se v Berouně zapojil do literátského bratrstva (vlastnil několik kancionálů), byl tedy zpěvákem v kostele. V úřadě královského rychtáře prý jednal bezchybně a dosáhl vysoké autority.²⁸

²³ T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 224–225; V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 423.

²⁴ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 423.

²⁵ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, Praha 1925, s. 357; J. VLADYKA, *Můj Beroun*, Beroun 1938, s. 68; M. TOŠNEROVÁ, *Maxmilián Albín z Jenčova*, c. d., s. 283.

²⁶ M. TOŠNEROVÁ, *Maxmilián Albín z Jenčova*.

²⁷ J. VLADYKA, *Můj Beroun*, c. d., s. 46. Zprávu o píseckém původu zopakovala Tošnerová ve své stati otištěné v publikaci: M. TOŠNEROVÁ a kol., *Beroun*, Praha 2008, s. 105.

²⁸ J. VLADYKA, *Můj Beroun*, s. 53, 65, 68.

Kvůli náhlé smrti Maxmiliána Albína přistoupilo město k soupisu jeho veškerého majetku. Inventář máme dochovaný. Zaujme tu rozsáhlá knihovna 125 titulů, která neměla v tehdejší Berouně obdoby. Popsal ji už Jan Vladyka a po něm Marie Tošnerová.²⁹ Knihovna obsahovala převážně české tisky druhé poloviny 16. století. Knihy tedy Maxmilián shromažďoval během svého života, popřípadě mohl některé zdědit po otci či tchánovi. Jejich obsah byl náboženský, historický, politický či právní. Nacházela se tu i díla hudební (kancionály), lékařská, botanická, ale i zábavná literatura, jako cestopisy, kuchařky nebo pranostiky. Maxmilián byl jistě vášnivý čtenář, některé spisy potřeboval ke svému váženému úřadu. Opět můžeme konstatovat, že Vítova investice do vzdělání syna se vyplatila. Je také zřejmé, že tyto intelektuální návyky si přinesl s sebou ze svého novostrašeckého domova a že rodina Víta Nosislavského patrně zajímavou knihovnu s díly českého humanismu vlastnila také. Bohužel žádný tisk z Maxmiliánova vlastnictví se nedochoval.

Maxmilián po sobě zanechal tři dcery a syna Jana, který měl také dobré vzdělání. Jako obecní starší města Berouna se zúčastnil stavovského povstání. Po jeho porážce raději odešel učitelovat do Mělníka, pak se přesunul do Vodňan a nakonec zakotvil v Písku, kde se oženil a usadil. Zemřel roku 1644.³⁰ Dvě Maxmiliánovy dcery skončily po Bílé hoře se svými rodinami v exilu. Albínův bohatý berounský dům byl za třicetileté války zničen.³¹

Julián Albín z Jenčova

Mladší Vítův syn pracoval po svém absolvování rakovnické partikulární školy na úřednické kariéře, a to ve stopách svého otce. Nejspíše byl novostrašeckým rodákem a navštěvoval tedy místní farní školu. Také on se zúčastnil univerzitních beání a pravděpodobně se zapsal na univerzitu, kterou ale nevystudoval.

Co dělal Julián poté, nevíme. Na Křivoklátě se podle Václava Kočky objevuje nejpozději v roce 1606, kdy je veden jako polesní písař, tedy na stejné pozici jako byl o třicet let dříve jeho otec.³² Teprve k roku 1624 je uveden písař jiný. To už nebyl Julián dávno mezi živými. Na Křivoklátě se oženil se Zuzanou Maškovou a získal dům v Budech pod hradem po jejím otci Václavu Maškovi, panském sládkovi. Dům stál v místech dnešního Hotelu Sýkora. Posledně uvedeného roku byla totiž Zuzana již vdovou a dům postoupila svému bratrovi Danielovi, který býval krušovickým správcem.

V rakovnických a slánských pramenech pak na počátku 17. století Julián vystupuje v záležitosti dluhů a různých splátek, které se týkaly strašeckého majetku celé rodiny, tedy Maxmiliána, Alexandra a sestry Lidmily. Nejméně výrazný bratr Brikcí zde nevystupuje, protože ze všech sourozenců zemřel nejdříve, a to již roku 1599 na následky požáru. Brikcí se v roce 1587 v Berouně oženil s Annou Švíkovou a zanechal po sobě dva syny,

²⁹ J. VLADYKA, *Můj Beroun*, s. 104 nn; M. TOŠNEROVÁ, *Maxmilián Albín z Jenčova*, s. 284–287; M. TOŠNEROVÁ a kol., *Beroun*, s. 106–107. K tématu též J. VÁVRA, *O držbě knih v Berouně 1537–1619*. ČČM 65, 1891, s. 89–94.

³⁰ O Janovi Albínovi viz *Rukověť humanistického básnictví I, A–C*, Praha 1966, s. 70.

³¹ Tamtéž; M. TOŠNEROVÁ, *Maxmilián Albín z Jenčova*.

³² V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 99.

Jaroslava a Václava. Tošnerová uvádí v této souvislosti i Juliána. Ten se podle berounských pramenů stal křivoklátským polesním písařem už v roce 1604, ovšem Tošnerová nevěděla, kde se Julián vzal, a učinila z něj dalšího syna Brikcího nebo Maxmiliána.³³

V rakovnických pramenech vystupuje Julián zejména k roku 1615, opět z důvodu rodinného majetku. Vyrovnat se musel se svým bratrem Alexandrem a se sirotky po Brikcím.³⁴ Mezi bratry se rozvinula soudní pře. V únoru 1617 zaslal křivoklátský hejtman list městské radě v Rakovníku, ve kterém se přimlouvá za vdovu po zemřelém Juliánu Albínovi ve sporu o majetek s jejími příbuznými. V roce 1615 byl ještě Julián prokazatelně naživu. Zemřel tedy někdy mezi lety 1615–1617 uprostřed sporů o dluhy, o něž se potomci Albínů dále přeli.

S tímto případem vyvstává otázka vztahu Juliána Albína k městu Rakovník. Romana Kmochová nepochybuje, že byl rakovnickým měšťanem, zrovna tak i rakovnický dějepisec František Levý, který všechny Albíny zmotal a jeho text by se musel podrobit důkladné kritice.³⁵ Julián byl usazený na Křivoklátě. Z Rakovníka nepocházel, musel by být tedy mezi rakovnické měšťany přijat, ovšem příslušná registra obyvatel přijatých do městského svazku jej nenevidují.³⁶ Nevylučuje to záležitost, že majetkové spory Albínů z Jenčova řešil rakovnický soud. Jistě se v Rakovníku usadila mladší generace Albínů: V roce 1607 Daniel Albín z Jenčova a roku 1640 Ludvík Albín z Jenčova, narozený v Budech pod Křivoklátem. V roce 1635 se jeden Albín Nosislavský usadil v Senomatech.³⁷

Alexandr Albín z Jenčova

Poslední výrazný syn Víta Albína Nosislavského měl hodně rozporuplný život. Byl čtvrtý z bratrů a patrně nejmladší. Díky sondě podniknuté Romanou Kmochovou do slánských pramenů máme o něm podrobné informace. Poprvé se s Alexandrem setkáváme na partikulární škole ve Velvarech v roce 1577. Tři roky nato zemřel otec Vít a také Alexandr byl nucen se brzy postavit na vlastní nohy.

Alexandra můžeme ztotožnit s Alexandrem Albínem „ze Strašic“. Ten studoval roku 1576 na škole ve Velvarech, roku 1579 v Rakovníku a později byl členem Rečkovy koleje na pražské akademii. Alespoň tak to píše věhlasná encyklopedie Rukověť humanistického básnictví.³⁸ Jsou zde uvedeny Alexandrovy literární příspěvky z let 1579 a 1585. O jiném studentovi tohoto jména totiž nevíme, jistě by se objevil mezi žáky na pražských beáních a ve Velvarech by musel mít na škole svého jmenovce. Nic neodporuje také tomu, že Alexandr dostudoval na partikulární škole v Rakovníku, kam chodili jeho bratři. Ani Strašice nejsou problém, protože přepis tohoto jména z latinské podoby není nikdy jednoznačný a rozhodnutí, zda jde o Strašice, nebo o Strašecí, musí být podepřeno dalšími prameny.³⁹

³³ M. TOŠNEROVÁ, *Maxmilián Albín z Jenčova*, s. 281, pozn. č. 4.

³⁴ SOKA Rakovník, AMR, registratura, sl. Nesporné soudnictví, 1615

³⁵ F. LEVÝ, *Dějiny král. města Rakovníka*, Rakovník 1896, s. 197.

³⁶ SOKA Rakovník, AMR, kniha č. 319, Kniha evidence obyvatel přijatých do městského svazku 1542–1621, 1635.

³⁷ SOKA Rakovník, AMR, kniha č. 319, Kniha obyvatel přijatých do městského svazku 1542–1621, 1635, fol. 89r, 104r; kniha č. 320, Kniha obyvatel přijatých do městského svazku 1618–1743, fol. 27v.

³⁸ *Rukověť humanistického básnictví I, A–C*, Praha 1966, s. 69.

³⁹ Níže se setkáme s podobnou záměnou Nového Strašecí s pražskými Strašnicemi. Podobné situace ohledně Strašecí nejsou neobvyklé.

Čím se Alexandr Albín zabýval posléze, nevíme, ale od devadesátých let již figuruje mezi slánskými měšťany.⁴⁰ V roce 1590 se oženil s Annou, vdovou po Janu Volyňském, a v roce 1599 se ženil podruhé, tentokrát s Evou Zumrovou.⁴¹

Alexandrovo druhé manželství způsobilo ve Slaném rozruch. Už půl roku po svatbě fyzicky napadl svou tchýni Annu Zumrovou, a to kvůli věnu. I nadále nebylo manželství příliš šťastné a doprovázelo jej Alexandrovo opilství a hrubé násilí. Díky vyšetřování následné tragédie, ale i z dalších pramenů, víme, že Alexandr měl komplikovanou a výbušnou povahu a že rád pil alkohol. Eva mu ale nezůstala nic dlužna. Utrácela peníze, svého muže pomlouvala, spolčovala se proti němu se svou matkou a také ho sama několikrát fyzicky napadla. Italské manželství tak špelo k logickému vyústění. Osudný den, 7. října 1606, po sobě oba při hádce několikrát mrštili svazkem klíčů, až Alexandr hodil nůž a trefil Evu do pravého boku. Zranění se patrně nezdálo smrtelné, ale Eva za dva dny zemřela. Scéna se navíc odehrála na ulici, kam Alexandrova manželka při hádce utekla. Z vleklého soudu, který iniciovali rodiče Evy Zumrové, vyvázl Alexandr bez vážného trestu. Byl zproštěn obžaloby, protože se neprokázalo, že nůž byl příčinou smrti. Eva byla údajně nemocná, navíc šestinedělka a měla ležet v posteli. Protože však její manžel nůž prokazatelně hodil, bylo mu na čtvrt roku odejmuto měšťanské právo a po stejnou dobu zakázáno pobývat ve městě.⁴²

Alexandrova pověst značně utrpěla a s ní i slibná kariéra ve správě města Slaný. Předtím jej najdeme v letech 1602–1604 na pozici městského rychtáře a v době smrti své ženy zastával pozici konšela. To se neslučovalo s uvedenou aférou a Alexandr musel funkci opustit. Vstup v místní hierarchii pro něj navždy skončil. Neskončily však soudní spory, v nichž si zřejmě zoufalý zkrachovalec liboval. Soudil se s kdekým, hlavně však o peníze se svým bratrem Juliánem a s potomky zesnulého Maxmiliána Albína. V majetkových sporech vystupovala i sestra Lidmila Vlková, spojená taktéž s městem Slaný.

Alexandr Albín zemřel na prahu třicetileté války, v červenci 1619. Zanechal po sobě syna Jana, kterého měl s Evou Zumrovou. Další tři děti se nejspíše nedožily dospělého věku. Jan Albín z Jenčova se nechal v roce 1622 dobrovolně naverbovat do armády. Ještě téhož roku však žádala městská rada příslušné úřady, aby byl tohoto závazku zproštěn.⁴³

* * *

Rod Albínů Nosislavských, později z Jenčova, se objevil v Novém Strašecí kolem roku 1555. Odkud přišel, nevíme. Ve Strašecí žila první známá generace rodu, reprezentovaná Vítem Nosislavským, a vzešla odtud generace druhá, již představovali Vítovi synové. Hmotná existence Albínů i jejich společenská prestiž byla opřena o vyšší úřednické místo na křivoklátském panství. O Strašeckém původu druhé generace se dosud nevědělo. Rozprchla se po roce 1580 do okolí, do Berouna, Slaného a na Křivoklát, později se propojila i s Rakovní-

⁴⁰ R. KMOCHOVÁ, *I přišli...*, s. 334, pozn. 1714; pozn. 1920.

⁴¹ R. KMOCHOVÁ, *Čert jim měl rozuměti, večer se svadili, ráno zase smířili – Příběh manželství slánského měšťana Alexandra Albína z Jenčova a Evy Zumrové*, Slánský obzor, 13 (123) 2015, s. 28.

⁴² R. KMOCHOVÁ, *Čert jim měl rozuměti*.

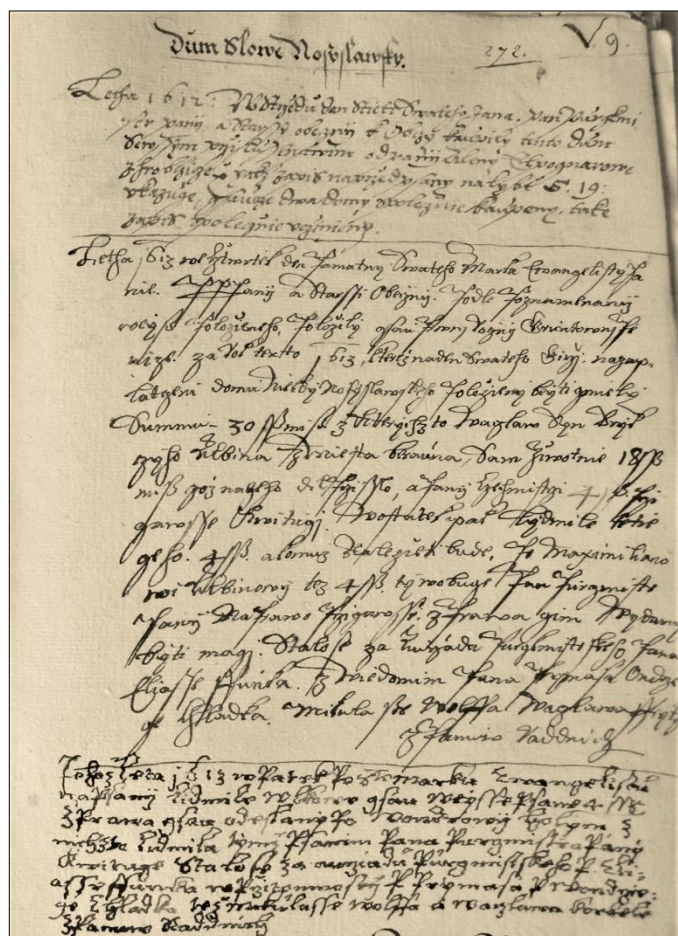
⁴³ R. KMOCHOVÁ, *I přišli...*, s. 334, pozn. 1714.

kem. Díky lepšímu postavení v měšťanském prostředí získala na tehdejší dobu solidní vzdělání, které uplatnila při svém dalším kariérním vzestupu. Vítovi synové dosáhli ve svých lokalitách významných pozic, které byly korunovány predikátem „z Jenčova“, o jehož získání bohužel nic bližšího nevíme. Další osudy Vítových synů byly ovšem různé a ve třetí generaci již místní postavení rodu zřetelně upadalo.

Albínové z Jenčova, kteří zazářili ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století, se načas zařadili mezi místní honoraci. Snahy Víta Nosislavského prosadit své potomky tak zčásti došly naplnění.

Vítovo úsilí obnovit v obci prestižní dům zapadá do kontextu úlohy obce v rámci Křivoklátska. Vytvářela ekonomickou a správní základnu, stěhovali se tam panští úředníci a další zaměstnanci, ve městě byly stále prokoně. Tento význam podtrhuje záměr místokrále Ferdinanda Tyrolského postavit ve Strašecí „císařský dům“, který začal budovat v roce 1563. Kvůli smrti císaře Ferdinanda I. však nebyl tento projekt dokončen.⁴⁴

Vít Nosislavský žil ve svém domě jako řádný měšťan, vychovával tam své potomky a předpokládáme, že i řádně platil daně. Ve městě patrně také zemřel. Tamější elita žila v souladu s obcí a s vrchností komorního panství. V 17. století se však tato situace radikálně změnila a někdejší Nosislavský dům bude toho výmluvným dokladem.

Zápisy z let 1612–1613 o Nosislavském domě v nejstarší dochované pozemkové knize Nového Strašecí

II. Období sasko-lauenburských vévodů

Pohnutka k záměru pokračovat v elitních držitelích někdejšího Nosislavského domu přišla roku 2022. Tehdy se objevila méně nápadná publikace „Barokní krajino-tvorba na sasko-lauenburských panstvích 1635–1740“, zaměřená mimo jiné na rozsáhlou majetkovou základnu tohoto rodu.⁴⁵ Historik Michal Vokurka v ní předvedl precizní práci, i když se v knize nesetkáme s majetkem uvedených vévodů v Novém Strašecí. Přesto můžeme v tomto menším městě poměrně rozsáhlý sasko-lauenburský majetek doložit, navíc především ve sledované části zástavby.

Autor v knize uvádí důležité a dosud nevyužité prameny uložené v Národním archivu v Praze, kde se nachází složka označená „Dům a hospodářský dvůr v Praze-Strašnicích“.⁴⁶ Saský vévoda si tamní majetek údajně koupil v letech 1623–1624, což je nápadná časová shoda s koupí domů ve Strašecí.⁴⁷ Navíc víme, že německé texty při označování města Nového Strašecí často pracují s variantou „Straschnitz“. Šlo opravdu o pražské Strašnice? (Viz pozn. č. 39.)

Téma knížky se vyvíjí odlišným směrem a vyplývá odtud, že případný dům ve „Strašnicích“ se ocitl na okraji autorova zájmu, a že tedy sledovanou složku ve své badatelské práci nevyužil. Na tomto místě je však třeba Michalu Vokurkovi poděkovat za to, že nás na celou skutečnost sám upozornil.⁴⁸ Ocitli jsme se tak před zajímavým a lákavým úkolem. Předpokládáme totiž, že majetek tak významného aristokrata bude v pramenech dobře zdokumentován, včetně nemovitostí v Novém Strašecí. Vokurkovu záslužnou práci si pak dovolíme využít pro důležitý kontext.

Strašecké nemovitosti po Bílé hoře

Na počátku dvacátých let 17. století se v Čechách rozpadl protihabsburský odboj a císař vítězil i na evropském poli. Pozvolna startovala rekatolizace a rozbíhaly se konfiskace. Města jako Rakovník nebo Strašecí se snažila zapomenout na své angažmá v „ohavné rebelii“ a stavěla se do role poslušných poddaných habsburského krále. O slovo se hlásili ti, kteří císaře podporovali, a za odměnu získávali četné konfiskáty. České země stály na prahu radikálních majetkových proměn.⁴⁹

Nové Strašecí se v té době nacházelo v nejisté situaci i z jiných důvodů. Uběhlo asi pět let od udělení trestů za odpor proti katolickému knězi Pavlu Skerovi. Křivoklátský hejtman jej interpretoval jako vzpuru proti vrchnosti, a tedy proti císaři. Město v roce 1616 přišlo o svá privilegia, ale brzy je císař Matyáš navrátil, protože v jeho zájmu nebyla ekonomická zkáza města, která by znamenala nižší příjmy do pokladny komorního panství. Dvě vý-

⁴⁵ M. VOKURKA, *Barokní krajino-tvorba na sasko-lauenburských panstvích 1635–1740*, Praha 2022.

⁴⁶ NA Praha, Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků (dále ŘCSR) Praha – Administrace toskánských statků (dále ATS) – Spisové pododdělení společné, kart. č. 686, inv. č. 327, sign. 186, Dům a hospodářský dvůr v Praze-Strašnicích.

⁴⁷ M. VOKURKA, *Barokní krajino-tvorba*, s. 37.

⁴⁸ E-mailová korespondence s Ing. Mgr. Michalem Vokurkou ze dne 26. 7. 2022.

⁴⁹ Všeobecně známou odbornou literaturou k situaci v zemi kolem Bílé hory zde nepodáváme. Z regionálních publikací stojí za zmínku sborník: K. BLAŽKOVÁ (ed.), *Bitva u Rakovníka 1620. Sborník příspěvků*, Rakovník 2011, 2. vyd. 2020 (viz tam další literatura).

⁴⁴ J. ČERNÝ – E. VOLFOVÁ, *Historie, stavební vývoj a podoba novostrašecké Koňasovny*, RHS 7, 2006, s. 81–136.

sady si však král prozatím ponechal – Strašecí přišlo o právo vaření a prodeje piva a nesmělo do svého svazku přijímat ani z něj propouštět měšťany bez povolení vrchnosti. K navrácení těchto výsad došlo až v listopadu 1628. Znovu pak všechna privilegia městu král potvrdil 16. června 1629.⁵⁰

Pokud chtěl někdo cizí koupit v Novém Strašecí nemovitost a stát se zdejším měšťanem, neobešlo se to bez povolení české komory. Město to samo rozhodnout nesmělo. Zastavili jsme se u tohoto momentu právě proto, že sasko-lauenburský vévoda podle sdělení křivoklátského hejtmána toto povolení neměl a město mu umožnilo koupit místní nemovitosti neoprávněně. K tomu došlo v letech 1623 až 1624. Do té doby nebylo obvyklé, že by se ve městě zakoupila bohatá aristokracie, což by znamenalo další komplikace. Až do roku 1610 však nemáme pravidelné zápisy v pozemkové knize.⁵¹

Souvislé zprávy o majetku urozených osob ve městě pocházejí například z roku 1612, kdy zde získali nemovitosti výše zmínění příslušníci rytířského rodu Hrobčických z Hrobčic, tedy nižší šlechta. Lidmila Mirošovská, rozená Hrobčická z Hrobčic, tehdy držela Koníčkovský dům, který stál v místech dnešního čp. 109 v dolní části náměstí. Od roku 1637 jej budou vlastnit Černínové z Chudenic, pak Hruškové z Března a po nich hrabata ze Žďáru. To se stane ve druhé polovině 17. století a dům bude patřit k nejdražším v obci.⁵²

Další dům, který nás zajímá, stál první vedle uličky u radnice, v místech dnešního čp. 188. Tehdy se nazýval Machkovský. V roce 1612 jej držela Alena Elpognarová z Hrobčic. Vlastnila i nárožní Nosislavský dům na náměstí, v jehož sledování budeme pokračovat. V několikrát uvedeném roce 1612 Alena Elpognarová prodala oba uvedené domy městu. To v roce 1614 prodalo Machkovský dům Jiřímu Prelátovi a Nosislavský zmíněnému Janu Breclovi z Langelau.⁵³

V následujících letech 1615 a 1616 řešila obec uvedený spor s vrchností kvůli dosazení katolického faráře Skery a přišla o právo přijímat do svého svazku nové měšťany, a tím i o možnost prodávat bez povolení vrchnosti nemovitosti osobám stojícím mimo městské právo. V následných letech plných politického napětí a zvrátů nám není známo, že by se nějaký významnější šlechtic chtěl ve městě zakoupit. Až v roce 1623 se na scéně objeví sasko-lauenburský vévoda. A nejen on.

Kníže ze Sasu a jeho kariéra

Julius Jindřich Sasko-Lauenburský (1586–1665) pocházel z mnoha dětí protestantského knížete Františka II., vládce v sasko-lauenburském vévodství na severu Svaté říše římské. Vlady se po smrti otce mohl ujmout nejstarší syn August (1619) a ostatní sourozenci museli

⁵⁰ J. ČERNÝ, *Mají od starodávna na pečeti hlavu člověčskou*, Nové Strašecí 2013; J. KILIÁN, „Rebelie“ v Novém Strašecí L. P. 1615, *Historický obzor* 27, 2016, č. 5/6, s. 109–117; TÝŽ, *Boj o kostely aneb kauzy údajného porušování Rudolfova majestátu v předbělohorských Čechách*, *Historický časopis: vědecký časopis o dějinách Slovenska a střednej Európy* 66, 2018, č. 2, s. 241–269.

⁵¹ *Kniha trhových smluv 1610–1669*; J. ČERNÝ, *Kniha trhových smluv města Nového Strašecí z let 1610–1669*, c. d.

⁵² *Kniha trhových smluv 1610–1669*, fol. C18r – D8r.

⁵³ *Kniha trhových smluv 1610–1669*, fol. S19r–S20v, V9r. Historik František Vacek tuto skutečnost mylně interpretoval a považoval oba domy za jeden „dvojdům“, umístěný v místech Nosislavského statku (F. VACEK, *Dějiny města Nového Strašecí*, s. 79).

hledat uplatnění jinde. Julius Jindřich si zvolil vojenskou kariéru, v níž po krátkém angažmá ve Švédsku (1611 až 1615) přešel v roce 1616 do císařské armády. Následně konvertoval ke katolictví a věrně podporoval budoucího císaře Ferdinanda II. Podílel se na potlačení českého stavovského povstání a účastnil se na vítězné straně v bitvě na Bílé hoře. To mu umožnilo získat v Čechách výhodné postavení, z něhož začal rychle profitovat.

Z armády odešel v roce 1635, když ze sebe smyl podezření ze vztahů se Švédy, které plynulo jednak z jeho úzké spolupráce s Albrechtem z Valdštejna, jednak ze skutečnosti, že jeho bratři se v té době angažovali v různých armádách, včetně té švédské. Podezření mu vyneslo vězení a vyšetřování, nicméně Julius Jindřich nakonec potrestán nebyl a jeho úspěšně se rozrůstající majetek nepostihly žádné konfiskace. Od poloviny třicátých let se saský vévoda mohl plně soustředit na budování své rozsáhlé domény.⁵⁴

Sasko-lauenburský rod rozhodně nepatřil k nejbohatším, honosil se však knížecím titulem, a náležel tak k nejvýznamnějším aristokratickým rodům v Říši.⁵⁵ V českém prostředí šlo o hvězdu, jejíž lesk podpořila rostoucí majetková základna, postavená na konfiskovaných statcích.

V době stavovského povstání i následného působení v císařské Valdštejnově armádě měl Julius Jindřich dostatek příležitostí seznámit se s českými zeměmi. Pokud se jako plukovník zúčastnil bitvy na Bílé hoře, protáhl s císařskou armádou kolem Rakovníka a přenocoval i v Novém Strašecí. Doklad pro to ale nemáme. Financování saského pluku, spadajícího pod vrchní velení generála Buquoye, vyšlo Julia Jindřicha na více než 800 tisíc zlatých. Císař Ferdinand II. mu část peněz vyplatil, část mu slíbil uhradit konfiskovanými statky.

Julius Jindřich
Sasko-Lauenburský

Jako první získal Julius Jindřich 9. srpna 1623 do zástavy panství Ostrov a v lednu 1625 jej koupil do dědičné držby. Dne 23. srpna 1623 koupil saský vévoda panství Toužim v západních Čechách, a to od emigranta Kryštofa Hasištejnského z Lobkovic. Tam zřídil svou první rezidenci.⁵⁶ V prosinci uvedeného roku koupil první nemovitost v Novém Strašecí a v dubnu 1624 získal ještě dům na Starém Městě pražském.⁵⁷ Vše byl jen počátek další majetkové expanze.

Počátky saské majetkové základny

Z úvodních kapitol vyplývá několik souvislostí. Vše se točí kolem nejisté situace způsobené bělohorskou porážkou a kolem postupného utahování šroubů. V tom se jistě zmítalo i Nové Strašecí. Na počátku zimy 1623 se ve městě objevil kněz Jiří Vegelius, aby jakožto nařízený komisař koupil pro knížete Julia Jindřicha někdejší Nosislavský dům na náměstí (místo čp. 199), a to od výše

⁵⁴ M. VOKURKA, *Barokní krajina tvorba*, c. d.; TÝŽ, *Sasko-lauenburští vévodové jako příklad aristokracie v Čechách 17. století*, *Bohemiae Occidentalis historica*, roč. 3, č. 2, Plzeň 2017, s. 5–29.

⁵⁵ M. VOKURKA, *Barokní krajina tvorba*, s. 34.

⁵⁶ M. VOKURKA, *Barokní krajina tvorba*, s. 37, 49.

⁵⁷ T. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Část první*, Praha 1882, s. 321; M. VOKURKA, *Barokní krajina tvorba*, s. 37–38.

uvedeného staropražského advokáta a strašeckého měšťana Pavla Šulera. Ke kontraktu došlo 7. prosince a cena nemovitosti se vyšplhala na slušnou částku 1650 zlatých rýnských, z níž kupující zaplatil pouze 1200 zl.⁵⁸ Šuler obratem koupil neméně drahý dům Houskovský v dnešní Havlíčkově ulici (místo čp. 1155, dnešní sídlo městské knihovny).

Více než měsíc poté, 17. ledna 1624, koupil komisař Vegelius pro knížete ještě dům Fulemanský, který stál na počátku horní řady domů od Pražské brány směrem k radnici (místo čp. 179).⁵⁹ Měl tedy výhodné strategické položení. Fulemanský dům prodal Vegeliovi Jan Praun za 300 říšských tolarů. Také Praun tehdy koupil jinou nemovitost – Křepelkovský dům na horním nároží (místo čp. 210, nad dnešní školou).

K oběma saským domům náležely příslušné pozemky i se stodolami a zázemím. Přesto vévoda Julius Jindřich hromadil pozemky další: Na konci dubna 1624 koupil knížecí služebník Pavel Ondřej pro svého pána kusy dědin Na Borech a za Slánskou bránou.⁶⁰ Cíl byl zřejmý: Sasko-lauenburský vévoda měl v úmyslu vybudovat ve městě majetkový komplex, který by byl dobře ekonomicky zajištěn. Základem se stal Nosislavský dům na horním nároží severozápadní strany náměstí. Za ním se rozkládal dvůr podél dnešní ulice V. Hála.

Tento statek kníže rozšířil, a to hned na počátku roku 1624. Osmého ledna přikoupil sousední dům na náměstí, zvaný U Turků, který stál hned pod Nosislavským domem uprostřed této řady (v místech mezi dnešními čp. 199 a 200).⁶¹ Až v roce 1637 přikoupil knížecí vrchní hejtman pro svého pána „dům ležící zezadu v rohu za domem knížecím“.⁶² Nejspíše jde o nárožní dům proti Rakovnické bráně, kde se dnes nachází hostinec U Brejchů, zvaný Paluba (čp. 227). Julius Jindřich tak získal kromě dalšího celou horní část severozápadní strany náměstí. Tam budoval na místní poměry rozsáhlý statek, jehož základy položil na přelomu let 1623 a 1624.

Koupě několika domů v Novém Strašecí sasko-lauenburským vévodou vyvolávaly hned od počátku pochybnosti a znepokojení. Šlo o vlivného aristokrata s rozsáhlými vazbami na pobělohorskou elitu a přímo na císaře. Z toho rostly v malém městě obavy. Avšak kontrakty se uskutečnily a vstoupily do městských knih. Kdo měl na nich zájem?

Vévoda získal v srpnu 1623 do zástavy Ostrov a ještě týž měsíc koupil Toužim. Strašecký Nosislavský dům byl prodán saskému zprostředkovateli Jiřímu Vegeliovi dne 7. prosince toho roku. Pokud cizí aristokrat začal kupovat v Čechách nemovitosti, a Julius Jindřich se na to začal připravovat hned od bělohorského vítězství, musel získat zvláštní povolení. To mu poskytl královský místodržící, kníže Karel z Lichtenštejna, který dostal od císaře za úkol potrestat viníky stavovského povstání a uklidnit situaci v zemi.

Lichtenštejn vydal sasko-lauenburskému vévodovi už 27. dubna 1622 patent s povolením, že může „v tomto Království českém jistě statek se vším k němu příslušenstvím od poctivého Václava Magrly ze Sobíška, měš-

těnina Starého Města pražského, koupiti“.⁶³ Magrle (Mayerle) byl zámožný staroměstský měšťan, který sice patřil k nekatolickým stavům, avšak při stavovském povstání údajně podporoval císaře Ferdinanda II. Po Bílé hoře tak o svůj majetek nepřišel, naopak i on chtěl na změnách vydělat. Definitivně byl zbaven všech obvinění až 29. října 1622, tedy půl roku po vydání uvedeného patentu.⁶⁴ Jaký majetek měl Juliovi Jindřichovi prodat? Saský vévoda už v roce 1622 (!) získal do zástavy dům v Celetné ulici na Starém Městě pražském, zkonfiskovaný Voršile z Michalovic, rozené z Vrtby. Držel jej do roku 1627. Teprve 12. dubna 1624 koupil od jezuitů dům poblíž Klementina a Karlova mostu (taktéž SM pražské). Původně šlo o konfiskovaný majetek Mikuláše Langenbruka, který ujel ze země.⁶⁵

Koncept Lichtenštejnova dokumentu se dochoval v registratuře české komory a je na reversu opatřen dobovým regestem. Ten informuje, že se jedná o patent, aby kníže „mohl statky pozemské kupovati“. Mělo jít o precedens? První konfiskát, který Julius Jindřich v Čechách získal, nebyl tedy Ostrov ani Toužim, ale již roku 1622 dům v Celetné ulici. Úloha Sobíška je přitom nejasná.

Místa někdejších domů na novostrašeckém náměstí:
1) Nosislavský, 2) U Turků, 3) Fulemanský, 4) Machkovský,
5) Houskovský, 6) Koničkovský, 7) Křepelkovský

Obavy hejtmana Čejky

Ihned po koupi prvních strašeckých nemovitostí „knížetem ze Sasu“ na přelomu let 1623 a 1624 se proti těmto trhům ohradil křivoklátský hejtman Tyburci Čejka z Olbramovic. Víme o tom až z odpovědi města Nového Strašecí hejtmanovi datované 5. 2. 1624.⁶⁶ Strašečtí uvedli, že se pokusili saskému komisaři Vegeliovi vysvětlit, že ani město, ani křivoklátský hejtman nemohou trh povolit. To musí až česká komora. Komisař Vegelius však obavy města odbyl, „abychom my nad tím nic se nezastavovali“ a „takové trhy zápisem do kněh městských stvrdili“. Jako důvod uvedl, že vévoda již grunty

⁵⁸ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. V19r.

⁵⁹ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. R18r.

⁶⁰ NA Praha, SM, kart č. 2227, sign. S115/17. Zde jsou též opisy smluv na koupi Nosislavského a Fulemanského domu.

⁶¹ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. V6v.

⁶² Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. T22v–T23r.

⁶³ NA Praha, SM, kart. č. 2226, sign. S115/3.

⁶⁴ K Sobíškovi T. BÍLEK, *Dějiny konfiskací I*, s. 347–348.

⁶⁵ T. BÍLEK, *Dějiny konfiskací I*, s. 321, 370.

⁶⁶ NA Praha, SM, kart č. 2227, sign. S115/17.

zaplatil a že bude „o touž věc s Jeho Milostí císařskou osobně jednati a to vše opatřiti ráčí“.

Zajímavé je další vysvětlení. Město naznačuje, že bylo k prodeji přinuceno okolnostmi. Obávalo se podle svých slov kontrakt odepřít a už jednou muselo kvůli tomu snášet přítomnost vojáků. Tu můžeme doložit z jiných pramenů. V letech 1621 až 1624 se ve městě prokazatelně střídaly císařské jednotky. Konkrétně na přelomu let 1623 a 1624 šlo o část pěšího pluku polního maršála hraběte Hannibala ze Schaumburgu a o sto vojáků (knechtů) verbovaných tehdy Zdeňkem Lvem z Kolovrat.⁶⁷

V této napjaté situaci se obec ocitla mezi mlýnskými kameny. Bála se odporu proti císaři a zároveň se obávala nátlaku saského vévody, který měl s císařem kontakty a sám si tehdy budoval vojenskou kariéru. K trhům tak raději svolila a zapsala je do městských knih. Do jaké míry šlo o reálné obavy a do jaké míry o výmluvy před hejtmanem a komorou, není jasné. Představitelé obce však v situaci spíše kličkovali a snažili se z ní vybruslit.

Hejtman Čejka si musel krýt záda, a proto si na Strašeckou neposlušnost stěžoval u české komory. Desátého února 1624 připomenul své námitky proti prodeji, odeslané údajně již před vánočními svátky. Uvádí, „že týmž purkmistru a radě ode mě poručení se stalo, aby na takové zakoupené grunty nižádných zápisů osobám kupujícím při právě svém nedopouštěli“, než k tomu svolí komora. Hájí se, že on nic nezanedbal a že se vše stalo „původem a největším povoláním primasa a některých nemnoho o tom vědomost majících řádných osob, a nadto vejše bez jistého snešení a povolení též obce“. Tyto osoby označil jako „neposlušné a tvrdocílné“.⁶⁸

V rostoucích zmatcích počátku třicetileté války však stížnosti nejspíše vyšuměly. O žádném potrestání nevíme, navíc ke konci dubna město povolilo prodej dalších nemovitostí saskému knížeti – pozemků Na Borech a za Slánskou bránou. Všechny kontrakty uzavřené na přelomu let 1623 a 1624 se daly za purkmistrů Jana Šaršaua a po něm Ondřeje Tytricha a Tomáše Šemoráda, kteří je posvětili. První prodej Nosislavského domu se udal v přítomnosti primasa Eliáše Funka a radního Jana Hubáčka. Lednový prodej Fulemského domu schválila celá městská rada. Projdeme-li si její členy, i poté nadále v městské radě působili a střídali se v purkmistrovské funkci. Jestli akci protlačovalo několik „tvrdocílných“ jedinců, nevíme.

Úsměvně pak vyznívá list křivoklátského hejtmana české komoře z 19. října 1624.⁶⁹ Zjevně bezradný Čejka se dokola omlouvá, že nemůže za strašeckou neposlušnost. Trvá na tom, že domy město prodalo bez povolení Křivoklátu a proti záповědi české komory. Případný zákaz ovšem v ruce nemáme, pokud Čejka nenarazí na tresty udělené městu císařem Matyášem v roce 1616. Zmatený hejtman na jednom místě uvádí, že město potrestal, na jiném místě se ptá, zda si má představitele obce předvolat a potrestat je. Na komoru alespoň odeslal opisy příslušných vkladů do strašecké pozemkové knihy.

Nová aristokracie ve městě

Z písemných dokumentů vysvítá, že město se obávalo rostoucího vlivu sasko-lauenburského vévody více než české komory. Variantu, že někteří představitelé obce měli jistý zájem na tom, aby tak velký majetek kníže získal, neumíme potvrdit. Zakoupení majetku ze strany protěžované aristokracie monitorovala i komora, ale zjevně neměla možnosti a ani vůli tomu nějak bránit. Hejtman pouze zprostředkoval příslušné dokumenty a se situací nechtěl mít nic společného. Každý si v obavách hlídal své pozice. A bylo se bát koho.

Kromě sasko-lauenburského vévody se ve stejné době ve městě zakoupil velitel císařského vojska hrabě Ferdinand z Nagarolu (1585–1627), jenž získal Machkovský dům, stojící na náměstí na rohu uličky u radnice. Kdysi měl společného majitele s domem Nosislavským a časová shoda s koupí saského majetku je nápadná. Hrabě grunt koupil 18. prosince 1623, když získal panství Vintířov na Chomutovsku, které postupně rozšiřoval.⁷⁰ Není to daleko od Ostrova a hrabě z Nagarolu měl zájem o strašecké zázemí ze stejného důvodu jako sasko-lauenburský vévoda. Rozhodující byla výhodná poloha města.

Ferdinand z Nagarolu

Od roku 1625 užíval vintířovský majetek španělský generál Vilém Verdugo (1570–1628), jenž jej posléze i získal. Také Verdugo se podílel na vítězném bělohorském tažení, při kterém se jako plukovník vyznamenal se svými valonskými oddíly. Účastnil se bojů u Rakovníka, a musel tudíž mezi 6. a 7. listopadem 1620 přenocovat v Novém Strašecí. Verdugo využil vhodnou příležitost k levnému zisku konfiskátů (Doupov, Mašťov) a s Vintířovem musel tedy obdržet i Machkovský dům. Nevybíravý důstojník představoval pro Strašecí další hrozbu. Pozemková kniha však Verduga obešla.

Po smrti Viléma v roce 1628 a jeho jediného syna Františka (1630) získal Vintířov Vilémův bratr František Verdugo (1583–1650), další generál císařské armády. Také on musel držet Machkovský dům, ale kniha trhových smluv o tom stále mlčí. Držbu domu rodem Verdugo

⁶⁷ V. LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války 1618 – 1625, díl III.*, Praha 1951, s. 522 a 572.

⁶⁸ NA Praha, SM, kart č. 2227, sign. S115/17.

⁶⁹ NA Praha, SM, kart č. 2227, sign. S115/17.

⁷⁰ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. S22v.

doložíme alespoň ze Soupisu poddaných podle víry z roku 1651, kde je uvedeno, že hrabě Verduci (!) má jeden dům, „v něm toliko šafář a šafářka zůstává“.⁷¹ Je zřejmé, že příslušní komisaři pověřeni vyhotovením soupisu navštívili město nejpozději roku 1650.

V novostrašeckých zápisech se objevuje až další majitel, jenž po smrti Františka Verduga (1650) Vintířov koupil – hrabě Jan Šebestián z Pöttingu. Ten se promítl i do Berní ruly. V roce 1664 prodal Vintířov hraběti Janu Antonínu Losymu z Losinthalu.⁷² Toho potvrzuje mladší strašecká trhovářská kniha jako majitele bývalého domu hraběte z Nagarolu, označovaného nyní jako *Horní hraběcí dům*. Někdejší Machkovský grunt tak byl stále součástí majetkové soustavy vintířovského panství.⁷³

Vilém Verdugo

V roce 1624 hejtman Tyburcí Čejka, kterému dělala agresivní pobělohorská šlechta jenom starosti, zahrnul kontrakt na Machkovský dům uskutečněný ve prospěch hraběte z Nagarolu do uvedených stížností komoře. Ta pak vznesla jen úřednický dotaz, které „osoby z vyššího stavu“ se ve městě zakoupily a kolik majetku získaly. Dovedeme si živě představit, jak obavy z nových císařových jestřábů rostly.

Když v lednu 1624 kupoval Julius Jindřich Sasko-Lauenburský dům U Turků na náměstí (v pořadí třetí), hrozilo, že rozpory ohledně trhu se budou opakovat. Proto se vévoda snažil získat další povolení od knížete Karla z Lichtenštejna, vydané nakonec až 4. 1. 1625. Místodržící nařizoval křivoklátskému hejtmanu Čejkovi, aby byl trh proveden a zapsán do úředních knih, jak se také 2. 7., rok a půl po sepsání kontraktu, stalo.⁷⁴ Hejtman

i město museli bez odporu poslechnout, avšak obec saskému vévodovi neodporovala ani předtím.

Lichtenštejnského nařízení tak dobře zapadá do kontextu výše uvedených událostí a vysvětluje postoj města. František Vacek si nebyl jistý, na který dům se toto nařízení vztahuje, a tak usoudil, že se týká celého saského majetku ve městě.⁷⁵ V dokumentu je však výslovně uvedeno, že se jedná o „dům jeden“, který chce Julius Jindřich nyní koupit. Navíc je zápis chronologicky vložený mezi zápisy týkající se Turkovského domu. Ostatní majetek už saský kníže v knihách pojištěný dávno měl.

Prodej Fulemanského domu

Během druhé poloviny dvacátých let 17. století se dohady kolem domů Julia Jindřicha nejspíše uklidnily. Nové Strašecí bylo dále vystaveno císařským vojákům, kteří zde pobývali více než často. Na počátku prosince 1628 odeslalo město list české komoře, v němž žádá o odpuštění nezaplacených dluhů kvůli svému značnému poškození.⁷⁶ Píše o velkých nákladech na „všelijaký lid vojenský“ a o tom, že z 84 gruntů je pouze 24 schopno platit daně. V listu se doslova uvádí, že „lidé rozehnaní, něco pobito, takže posavad domové na větším díle pustí, poboření a prázdni zůstávají“.

Jak na tom byl sasko-lauenburský majetek? Někdy v té době saský vévoda pustil Fulemanský dům, který se nejspíše skládal ze dvou objektů a stál na počátku horní řady ze směru od Prahy. Nacházel se tedy na kraji a zdá se, že byl zvláště vystaven nebezpečí a nejpozději od třicátých let zůstal poničený. Mezi vklady do pozemkové knihy je však velká časová prodleva. Po zápisu z roku 1624, kdy dům kupoval vévoda, následuje vklad až z roku 1651, kdy jej prodávala Alžběta Humpolecká. Ve smlouvě je výslovně uvedeno, že dům je spálený. Žádný zápis mezi těmito dvěma vložený není, ani nechybí žádný list.⁷⁷ Zčásti může tuto mezeru osvětlit opis prohlášení vydaného městem Nové Strašecí dne 17. června 1652. Uvádí se v něm, že do městských knih nikdy nebyl vložen kontrakt mezi knížetem Juliem Jindřichem ze Sasu a panem Mikulášem Humpoleckým, protože dům nebyl prodán, ale vyměněn (*getauscht werden*).⁷⁸ Bližší okolnosti této směny neznáme.

Poslední zprávu o tom, že Fulemanský dům držel „kníže ze Sasu“, máme z 27. března 1628 v zápisu o postoupení sousedního domu nebožtíka Havla Petřelky. Zde je uveden jako majitel vedlejšího gruntu právě saský vévoda.⁷⁹ Před Alžbětou Humpoleckou držel Fulemanský dům skutečně její manžel Mikuláš, což víme z jeho vlastní závěti, datované 11. dubna 1645 a dochované v registratuře města.⁸⁰ Humpoleckého majetek uvedla obec v soupisu pustých domů, z nichž se nemohl k roku 1638 platit šos.⁸¹

Můžeme se dostat ještě dále. Z 12. dubna 1632 se dochoval list snad krajského hejtmana, odeslaný

⁷¹ A. PAZDEROVÁ (ed.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Rakovnícko*, Praha 2007, s. 173.

⁷² A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 445. Sedláček tuto anabázi držitelů Vintířova poněkud zjednodušil. Po něm převzal informace F. VACEK (*Dějiny města Nového Strašecí*, s. 75, 119), který jistě použil údaje pouze od Sedláčka a ze strašecké pozemkové knihy, odkud mohl doložit jen Nagarola a Pöttinga.

⁷³ SOKA Rakovník, AMNS, Kontraktní knihy bílé, sv. 2, č. 75, neinventarizováno, fol. 460r.

⁷⁴ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. V6v. Julius Jindřich vydal 7. 4. 1625 na základě Lichtenštejnova povolení vlastní reverz (NA Praha,

ŘCSR, ATS – Spisové pododdělení společné, kart. č. 686, inv. č. 327, sign. 186).

⁷⁵ F. VACEK, *Dějiny města Nového Strašecí*, s. 79–80.

⁷⁶ NA Praha, SM, kart. č. 2226.

⁷⁷ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. R18v.

⁷⁸ AMNS, registratura, neuspořádáno.

⁷⁹ Kniha trhových smluv 1610–1669, fol. R13v.

⁸⁰ AMNS, registratura, neuspořádáno; F. VACEK, *Dějiny města Nového Strašecí*, s. 73.

⁸¹ NA Praha, SM, sign. S 115/3, kart. č. 2226.

z rakovnické městské kanceláře do Nového Strašecí.⁸² Reaguje na stížnost strašeckého „*spolusousedy*“ Mikuláše Humpoleckého, že byl ve svém domě napaden jedním důstojníkem a primasem Ondřejem Šmidem, jenž „*outok na dům jeho učinil, jeho posekal i manželku jeho, co se jemu vidělo, pobral, škody v domě dotčeném sdělal*“. Určitě šlo o Fulemanský dům, protože nevíme, že by Humpolecký, který byl měšťan Starého Města pražského a vlastnil majetek i mimo Strašecí, držel v obci jinou nemovitost.

Je patrné, že saský vévoda prodal dům někdy mezi lety 1628–1632 Mikuláši Humpoleckému, pražskému měšťanu. Tuto tezi podporuje údaj z uvedeného kšaftu, že Humpolecký získal dům i s pozemky za poměrně vysokou sumu – 2660 kop grošů míšeňských. Ani to nám však nepomůže k odhalení toho, co je myšleno výše uvedenou výměnou. Nicméně grunt nebyl roku 1632 ještě zničený. Spíše odhadujeme, že jej Humpolecký získal před vpádem saského vojska, tedy nejpozději v roce 1631. O poničení domu máme jistotu zprávu až z roku 1639. Dva roky předtím koupil Julius Jindřich dům proti Rakovnické bráně a byl už rozhodnut scelit své grunty na severozápadní straně náměstí.

Kolem Fulemanského domu se ještě rozhořel spor po třicetileté válce. Týkal se pozemku Na Borech, který k domu patřil ještě předtím, než jej získal saský vévoda. Další pozemek Na Borech přikoupil v roce 1624. V letech 1655–1656 o tyto pozemky, které dříve patřily k Fulemanskému domu, bojoval majitel Koníčovského domu na dolní straně náměstí Rudolf Hruška z Března. Ten tvrdil, že už patří k jeho nemovitosti. Protože spor běžel mezi Hruškou a novým majitelem Fulemanského domu Ondřejem Vetrem, mšeckým hejtmánem, a už se netýkal stávajícího sasko-lauenburského majetku, ponecháme jej stranou.

Zkáza sasko-lauenburských domů a jejich obnova

Podzim 1631 přinesl válečnou změnu k horšímu. Do té doby procházely městem jednotky spojené s císařem. Mohlo by se říci, že byly „přátelské“, ale reálná situace se jevila jinak. Rabování a pálení od žoldnéřských soldatesek různého původu bylo na pořadu dne. Skutečný vnější nepřítel pustošil rakovnický a slánský region až v listopadu 1631, kdy v souvislosti s postupem Švédů ze severu Evropy vpadla na naše území saská vojska. Dne 12. 11. obsadila Rakovník a o dva dny později Slaný. Ve Strašecí řádila nejspíše okolo 13. listopadu. S jistotou víme, že tehdy vzal zasvé Houskovský dům Pavla Šulera v dnešní Havlíčkově ulici.

Během roku 1632 se v Rakovníku soustřeďovala asi šedesátitisícová císařská armáda pod vedením Albrechta z Valdštejna, která nakonec Sasy vypudila. Postupovala od Rakovníka na Slaný a 23. května prošla kolem Nového Strašecí. Nepodařilo se prozatím zjistit, zda s ní táhl i sasko-lauenburský vévoda Julius Jindřich, jenž tehdy působil ve Valdštejnových službách. Pokud by Valdštejnova armáda i v okolí města nocovala, jistě by se vrchní velitel ubytoval ve strašeckém knížecím domě. K tomu ale nemáme doklad, i když to ze situace může vyplývat.

Valdštejn měl naopak naspěch. Už 24. května stanul se svým vojskem na Bílé hoře.⁸³

I po Valdštejnově úspěchu vpády a řádění pokračovaly a Nové Strašecí se dokola ocitalo pod velkým tlakem přátelských i nepřátelských vojáků. Až z uvedeného seznamu k letům 1638–1639 poznáme, že „*domy knížecí*“ na náměstí byly zničené. Musíme upřesnit, že seznam uvádí nejprve soupis domů, z nichž se nemohl platit šos podle patentu z 10. 4. 1638. Zde knížecí domy uvedeny ještě nejsou. Pak jsou připsány domy další, poničené „*více v létu 1639*“. Tam už se dozvíme, že z knížecích domů se nemohl zaplatit šos 49 grošů. Důvod je uveden na počátku soupisu: „*Nedoplatky se týkají domův pustých, popálených a při kterýchž se pro velikou zchuzenost neosývají dědiny*“.

Rok 1639 je výmluvný, protože se do dějin města zapsal jako jeden z nejbrutálnějších. Strašecí tehdy přepadli a vyrabovali nejprve císařští vojáci, a to snad 6. dubna. Kolem 25. října obsadili město Švédové, kteří jej posléze vypálili. Zčásti dochovaný podrobný soupis škod v letech 1639–1643 je bohužel v polovině přetřezný a druhá část dokumentu je nezvěstná.⁸⁴ Takže víme „pouze“ o poničení radnice, kostela, fary, školy a masných krámů a pak o spodní řadě domů na náměstí a o dnešní Poděbradově ulici. O poničení knížecích domů Julia Jindřicha v tomto roce víme z výše uvedeného soupisu domů s nedoplatky šosu za léta 1638 a 1639.⁸⁵ Srovnání obou soupisů by vydalo další svědectví o značném poškození města.

Tabule		Konec (Kráj) Měsí		Průběh (Časina) Dne		Průběh (Časina) Dne		Průběh (Časina) Dne		Průběh (Časina) Dne		Průběh (Časina) Dne	
100													
7200													
5000													
50													
100													
1000													
500													
500													
300													
28													
600													
200													
500													
1000													
500													
800													
95													
200													
600													
200													
200													
240													
500													
500													
350													
350													

Soupis škod ve městě v letech 1639–1643

⁸³ A. REZEK, *Dějiny saského vpádu do Čech (1631–1632) a návrat emigrace*. Praha 1889, s. 155.

⁸⁴ ANM Praha, Topografická sbírka F, Nové Strašecí, kart. č. 178. F. VACEK, který tento seznam přepsal do svých *Dějin města*, jen letmo zmínil, že seznam je neúplný. Jak velká část ovšem chybí, nevíme. Vacek tak vytvořil mylný dojem, že bylo vypáleno méně domů. Skutečnost však byla o mnoho horší (F. VACEK, *Dějiny města Nového Strašecí*, s. 64).

⁸⁵ NA Praha, SM, sign. S 115/3, kart. č. 2226.

⁸² SOKA Rakovník, AMR, Kancelářská registra odeslané korespondence 1626–1633, inv. č. 274, kniha č. 259, fol. 243r; K tomu F. VACEK, *Dějiny města Nového Strašecí*, s. 62.

Čtyřicátá léta 17. století znamenala všechno možné, jen ne uklidnění situace a opravu zrušené obce. Je zjevné, že grunty sasko-lauenburského vévody byly spálené a není nám známo, že by v nich byl jakýkoliv život. Soupis poddaných podle víry z roku 1651 ještě uvádí, že „JM knížete ze Sasu domy čtyry jsou spáleny a žádný v nich nezůstává“.

Zajímavá je otázka, co ve čtyřicátých letech Julius Jindřich dělal, protože jeho panství, situovaná na západě a severu Čech, se musela ocitnout pod švédským tlakem. Přesto politicky exponovaný vévoda od poloviny třicátých let začal investovat obrovské sumy do severo-českého panství Ostrov, kam přemístil svou rezidenci z Toužimi. Té se dosud věnoval nejvíce.

Vévodovi se jistě uvolnily ruce po smrti Albrechta z Valdštejna a po ukončení procesu, v němž se zodpovídal ze spolupráce se zavrženým generalissem. V roce 1635 odešel z armády a naplno se oddal rezidenčnímu Ostrovu, který navzdory válečným rizikům začal zásadně zvelebovat. Předtím se v roce 1632 potřetí oženil, tentokrát pohádkově – vzal si bohatou vdovu po Zbyňku Novohradském z Kolovrat Annu Magdalénu, rozenou z Lobkovic. S touto dámou si velmi majetkově polepšil, sasko-lauenburští vévodové se vyvíhli mezi dvacet nejbohatších rodů v Čechách. Pro naše téma je důležité, že kromě jiného vyženil panství Buštěhrad, které později dohlíželo na saský majetek v nedalekém Novém Strašecí.⁸⁶

První zprávu o obnově knížecího domu ve městě jsme našli k roku 1649, tedy krátce po uzavření vestfálského míru. Sasko-lauenburský vévoda požádal českou komoru o dříví na stavbu strašeckého domu a ta to hned přikázala křivoklátskému hejtmanovi. Dne 9. července toho roku totiž hejtman napsal komoře odpověď, v níž sděluje, že plně rozuměl nařízení, aby vyčlenil „200 kmenů trámového, 200 krokového a 20 kmenů na šindel dříví ku potřebě na stavení domu v Strašecím osvícenému knížeti PP Juliusovi Hendrichovi ze Sasu“.⁸⁷ Hejtman dále sdělil, že pověří fořtmistra, aby dřevo vykázal z revíru okolo Strašecí.

Když na počátku padesátých let navštívili město komisaři sbírající údaje pro Berní rulu, stavební práce už běžely. Zmínili jsme, že Soupis poddaných podle víry z roku 1651 ještě uvádí všechny saské domy jako spálené. Berní rula z roku 1653 zaznamenala, že ze tří saských domů je „dům jeden vystavěn“. Tento výrok je poměrně zásadní. Potvrdila ho i revizitace Berní ruly z roku 1663. Jak jej ovšem interpretovat?

Nový velkorysý objekt vyrostl v severozápadní části náměstí někdy v letech 1650 až 1652. Později budeme sledovat, jak majitel trval na tom, že dům je pouze jeden, a také z něj odváděl poměrně nízké platby, a to přesto, že šlo ve své době o nejrozsáhlejší novostrašecký statek. Uvedenou formulaci z Berní ruly je třeba chápat tak, že na místě tří předchozích domů vyrostl jediný. Kolonka v rule s informací, zda je na místě pohořelý nebo pustý dům, tak zůstala proškrtnutá. Saský statek měl i největší výměru příslušných pozemků, podle Berní ruly 140 strychů rolí. Ke statku náleželo 8 potahů a 8 krav. Vše potvrzuje i komentář k revizitaci Berní ruly. Uvádí, že „z 3 domů toliko jeden učiněn a platí se toliko z [jednoho]

osedlýho (majíce všeliké živnosti) a tu ještě náležitě, co na osedlýho přichází, neplatí“.⁸⁸

Jak obnovený saský dvůr vypadal? Bohužel nemáme k dispozici žádné dobové vyobrazení města, pouze uvedené popisy a další písemné dokumenty, které nám mohou vytvořit určitou představu. I když jsou známé veduty sasko-lauenburských zámků, dvorů a statků, strašecký majetek do nich zahrnut nebyl.

Už jsme několikrát uvedli, že dvůr zabíral celou horní polovinu severozápadního ostrova domů mezi náměstím a dnešní Hálkovou a Havlíčkovou ulicí. Nevíme, jak rekonstrukce dvora v padesátých letech 17. století navázala na starší situaci poničených domů z třicetileté války, ale souvislost se dá předpokládat. V průčelí náměstí jistě vyrostl velký objekt, který fungoval jako zájezdní hostinec s velkými ubytovacími kapacitami. Jako stavební materiál máme doložené dřevo, předpokládat můžeme i kámen, nejspíše opuku.

Za saským domem se nacházely maštale, a to v rámci města s největší kapacitou. Už ze 16. století máme údaje o tom, že ve Strašecí byly stále pro koně jako zázemí pro Křivoklát a je pravděpodobné, že bychom je mohli hledat právě za domem tehdejšího vysokého křivoklátského úředníka Víta Nosislavského.

Zajímavé jsou dva inventáře saského domu a dvora z let 1674 a 1675, vypracované knížecím hospodářským úřadem v Buštěhradě a Podbořanech.⁸⁹ Dozvíme se z nich o horních hostinských pokojích s výbavou, zajímavý je údaj o deseti malovaných obrazech. Následuje malá místnost s psacím stolem a knížecí komora s výbavou, stolem, matracemi aj. Pak je uvedena pouze informace o dalších malých místnostech. Zápisy pokračují výčtem různého nábytku a domácího a pracovního nářadí. Končí informacemi o podzimním výsevu obilí (přes 38 strychů). Nakolik se však můžeme o tyto údaje opřít?

„Pospěchy“ města z panského majetku

V roce 1649 probíhaly přípravné práce na obnovu saského domu v Novém Strašecí. Dům se stavěl někdy v letech 1650–1652 a dokončován byl v době návštěvy komisařů, kteří připravovali podklady pro Berní rulu. Některé prameny uvádí, že nový dvůr se nacházel v místě tří, jiné že čtyř předchozích domů. Je zřejmé, že saský vévoda přikoupil v severozápadním okruhu ještě další stavení, ale konkrétní informace nám uniká.

Projdeme-li údaje z Berní ruly, tak krátce po dostavbě měl už saský dům ve srovnání s ostatními grunty největší výměru pozemků. Oséval nejvíce polností, měl nejvíce potahů a choval nejvíce hospodářských zvířat, která k nevoli měšťanů využívala i obecní pastviny. K saskému dvoru náleželo 140 rolí orných polí a 40 rolí porostlin (1 role = 790 m²). Následoval majitel někdejšího Fulemanského domu, mšecký hejtman Ondřej Vetter, jenž držel 88 rolí orných pozemků a 29 rolí porostlin. Vévodův soused, který obnovoval statky na dolním rohu severozápadního okruhu, bohatý měšťan Tomáš Šemorád, obhospodařoval 88 rolí orných a 6 porostlin. Ve výčtu bychom mohli pokračovat.

⁸⁶ M. VOKURKA, *Barokní krajina tvorba*, c. d.

⁸⁷ NA Praha, SM, sign. S115/21, kart. č. 2227.

⁸⁸ SOKA Rakovník, AMNS, registratura, neuspořádané, revizitace Berní ruly z r. 1663.

⁸⁹ NA Praha, ŘCSR, ATS – Spisové pododdělení společné, kart. č. 686, inv. č. 327, sign. 186.

Situace s obnovou města by se tedy mohla zdát optimistická, ovšem kromě Tomáše Šemoráda nešlo o majetky strašeckých měšťanů a urození držitelé se zdráhali platit řádné daně. Nakonec i šemorádovské domy koupili v roce 1682 Janinallové z Jangangu a potíže nastaly i tam. Sasko-lauenburský vévoda Julius Jindřich trval na tom, že vystavěl jen jeden dům, a má tak platit pouze z jednoho osedlého bez ohledu na to, že zabral čtyři grunty. O tom přesvědčil vizitační komisaře, kteří kontribuce vyměřovali.

Už v roce 1660 se z nařízení místodržících zajímal křivoklátský hejtman o tři domy ve Strašecí, které náležejí osobám z panského stavu, a to z důvodu šosovních platů. Na konci roku 1661 poslal do města list krajský hejtman, kde oznámil, že přijal stížnost Strašeckých na domy panské, které se vzpírají platit daně. V dubnu 1661 totiž Julius Jindřich vyslal do Strašecí svého zástupce, kterého pověřil získáním podrobných daňových výkazů s tím, že chce upravit břemena váznoucí na jeho strašeckém domě.⁹⁰

Nedobré tušení dávaly navíc rozvíjející se podnikatelské aktivity saského vévody. Dne 27. října 1662 se v radnici sešli oba uvedení hejtmané s celou obcí města (rada a obecní starší) a s knížecím hejtmanem Valentinem Hertzogem. Předmětem jednání bylo, že „v témž domě Jeho Milosti šenk vinný a pivní se dovoluje na ten způsob, aby víno a pivo obecní k vyšenkování se bralo a žádného jiného handle v témž domě mimo téhož šenku se neprovozovalo“.⁹¹ Všichni se zavázali k řádnému odvádění daní a knížecí šenkýř slíbil za pivo a víno řádně obci platit. Celá smlouva byla vložena do městských knih. Z roku 1662 tak máme první zprávu o tom, že na horním nároží severozápadní strany náměstí vznikl hostinec.

Lze jednoduše shrnout, že Julius Jindřich měl při svých velkorysých podnikatelských aktivitách nemalé plány i se strašeckým domem. Oséval rozsáhlé polnosti, choval velké množství hospodářských zvířat, držel několik potahů, provozoval hostinec a zdráhal se platit daně.

Nespokojenost s utlačováním živností novostrašeckých obyvatel nedala na sebe dlouho čekat. V obci začínalo být dusno. Měšťané si stěžovali na omezování svých činností. To vše ohrožovalo příjmy do kasy obecní i vrchnostenské, a to v době, kdy křivoklátské panství přešlo do schwarzenberské zástavy (1658).

Uvedené skutečnosti dokládá další příklad. Krátce po získání panství Schwarzenbergů chtěl roku 1658 koupit dům v Novém Strašecí také kladenský hrabě František Adam ze Žďáru. Nejdříve projevil zájem o dům Viléma Materny, který stál v horní řadě na náměstí. Materna žádal nového křivoklátského hejtmana o povolení k prodeji, avšak město se 9. ledna 1659 proti tomu ohradilo s tím, že v obci je už osm panských domů. Ty osévají nejvíce polí a chovají nejvíce dobytka, a to na újmu ostatních sousedů. Vizitační komise určila i těmto panským gruntům daň vždy pouze z jednoho osedlého, takže jejich majitelé platili nejmenší částky, snášeli nejmenší zátěže při ubytování vojáků a vůbec nebyli obci ničím nápomocni, ani „dobrým slovem“.

Zkrátka při prodeji domu urozené osobě, která není měšťanem, tak obec přicházela o funkční grunt, což znamenalo větší zátěž pro ostatní sousedy. Město projevílo z pokračujícího trendu velké obavy. Materna, jenž krátce poté zemřel, dům hraběti nakonec neprodal, ač smlouva již byla sepsána. Dále jej drželi jeho dědicové. Hrabě ze Žďáru si ve Strašecí nemovitost přesto koupil: V dubnu 1659 si plácl s rytířem Rudolfem Hruškou z Března a získal od něj *Dolní hraběcí dům* na náměstí, dříve Koníčkovský.⁹²

Julius Jindřich na úmrtním loži

Povinnosti saského domu vypisuje nová pozemková kniha, založená v roce 1668, tedy tři roky poté, co Julius Jindřich zemřel. Vystřídal ho jeho syn Julius František Sasko-Lauenburský (1641–1689), poslední mužský potomek této rodové linie a také majitel novostrašeckého statku.

Zápisy na grunty začínají v pozemkové knize daňovými povinnostmi.⁹³ Saský dům platil šos do křivoklátského důchodu po 1 zlatém a 56 krejcarech měsíčně. Například v roce 1673 zaplatil kníže celkovou roční kontribuci 26 zl. 48 kr., protože některý měsíc se kontribuce vyšplhala na vyšší částku. K plnění tradiční povinnosti Strašeckých ohledně sekání a hrabání trav Na Píních měl vysílat tři osoby. Faráři odváděl roční desátek po 1 strychu a 2 větelích žita (celkem asi 140 litrů) a stejné množství ovsa. Vše se vztahovalo na odvod z jednoho domu bez ohledu na to, že se jednalo o největší grunt s největší výměrou pozemků ve městě.

Nízké daně a obrovské hospodářství – to dělalo potíže ostatním živnostem a překáželo v rozvoji města. Obec v roce 1674 shrnula všechny problémy do dvou docho-

⁹⁰ SOKA Rakovník, AMNS, registratura, neuspořádáno.

⁹¹ SOKA Rakovník, AMNS, registratura, neuspořádáno. Jedno paré originálu smlouvy i s podpisy putovalo do vrchnostenské kanceláře na Křivoklát: SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, f. Zástavní panství Křivoklát, inv. č. 124, kart. č. 7.

⁹² SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, f. Zástavní panství Křivoklát, kart. č. 7, inv. č. 131.

⁹³ SOKA Rakovník, AMNS, neuspořádáno, pozemková kniha města č. 75 (sv. č. 2), fol. 520r.

vaných stížností, jednak křivoklátskému hejtmanu, jednak hejtmanovi krajskému.⁹⁴ Předně považovala za špatné, že vizitační komise vyměřila knížeti kontribuce pouze z jednoho osedlého. Statek stál na pozemcích čtyř domů, které kníže postupně skoupil: „Z těch čtyř domův jeden velký vystavený dvůr, obzvláště hospodářství a dům šenkovní s velikými marštalami pro lidé přespólní učiněno jest.“ Podle komisařů měla obec přes 23 osedlých, odevzdávat však musela platby ze 30 osedlých. Sedm jich tak doplácela z vlastních zdrojů.

V saském domě se nacházela „nejhlavnější hospoda [...], takže všickni lidé přes svět pracující a obchody vedoucí, ano i z vyššího i nižšího stavu tam se zůstávají, nocleh mají a my všickni na to se dívati a tudy hynouti musíme“. Ostatní hospody a další živnosti stály ve stínu, včetně staré hospody na radnici, jíž zásadně klesly příjmy, které se odváděly do pokladny obce. Trpěla i ostatní řemesla a obchody.

Další důvody k nespokojenosti se týkaly chovu dobytka a zemědělské činnosti saského komplexu. Ve dvoře se tehdy chovalo 10 tažných volů, 60 kusů jalového dobytka, navíc zjara se do města přihánělo dalších 20 kusů z jiných saských panství. S tím saský dvůr zabral celou polovinu obecních pastev. Vizitační komise přitom oficiálně evidovala pouze 20 kusů dobytka. Menší hospodářství (chalupu) dal kníže vybudovat za Rakovnickou branou. Tam sídlí dva podruhovové s rodinami a kromě dalšího dobytka chovají slepice a husy a užívají obecní pastvy. Stalo se tak až po odchodu vizitačních komisařů, takže se z chalupy neplatí daně. Kníže vedle polností drží i největší zahrady a louky se štěpnicemi, navíc, jak řečeno, užívá obecní pastvy. V případě vojenské zátěže s ubytováním vojáků požívá knížecí dům další svobody.

Pokud tuto stížnost shrneme, měšťané byli přesvědčeni, že takto nastavený systém „nám k největší záhubě a ztenčení živností našich jest“. Žádali novou vizitaci saského majetku, která by vedla ke zvýšení daní pro knížecí dvůr. Dále chtěli, aby kníže upustil od šenkovní živnosti a snížil počty chovaného dobytka. Městu samozřejmě vadilo hlavně to, že panské majetky mají své výsady na úkor ostatních obyvatel, které šly mimo městské právo, a obec tak stěží mohla uplatňovat své pravomoci. Prosadit tyto nároky však bylo velmi obtížné. Odmítal je saský hejtman nedalekého buštěhradského panství, jenž měl nad strašeckým majetkem dohled.

Osmdesátá léta 17. století však znamenala spíše soumrak sasko-lauenburské exploze, který souvisel s vyměněním rodové linie a s následným prodejem saských nemovitostí. Z počátku uvedeného desetiletí máme dochované dokumenty o vymáhání daňových nedoplatků ze saského domu. Město je pod tlakem křivoklátského i krajského hejtmana adresovalo buštěhradskému hejtmanu, úředníkovi knížete Julia Františka. Vymáhaná částka se v lednu 1681 vyšplhala na 169 zlatých. Opakovaně hrozila exekuce. Zajímavá byla neblahá pozice šafáře strašeckého dvora, který se bál nové vizitační komise a uváděl, že sám nemůže v ničem jednat a že jakékoliv kroky mu vrchnost zapověděla. Město o tom informovalo buštěhradského správce.

Do napjatých vztahů vstoupila známá morová epidemie. Město ji řešilo v létě 1680 a téměř každý dům měl

své oběti. Epidemie se nevyhnula ani saskému dvoru, kde jí podlehl šafář Jiřík Trégr (40 let), jeho pětiletá dcera Justýna a sedmdesátiletý otec Martin. Zemřela i část osazenstva saské chalupy za Rakovnickou branou: podruh Jiřík Brlohavý, jeho malé děti Matěj, Kateřina a Markéta a dále tři dcerky podruha Adama – Eva, Anna a Markéta. Všechny děti byly ve věku v rozmezí jednoho až sedmi let.⁹⁵ Díky této katastrofě alespoň známe jména některých zaměstnanců a obyvatel knížecího statku ve Strašecí.

Julius František Sasko-Lauenburský

Potomci Julia Františka a konec saských majetků ve městě

S morovou epidemií se na dalších částech panství potýkal i Julius František, poslední mužský sasko-lauenburský potomek. Proslul jako významný rakouský generál v bojích proti Turkům na Balkáně a oblíbil si panství Zákupy, které zdědil po svém otci a z nichž postupně vytvořil svou hlavní rezidenci. Investoval nemalé peníze do přestavby tamního zámku, založil kapucínský klášter, utrácel za nákladný dvůr a získával umělecké sbírky.⁹⁶ Po předčasné smrti svého bratra zdědil i německou část rodového majetku.

V Zákupích přežilo morovou epidemii pouze šest lidí a bohatý Julius František napnul síly na další výstavbu rezidence. I když se účastnil bojů proti Turkům, například u Vídně a Budína, pobýval téměř výhradně v Zákupích, zčásti též v Ostrově a v Praze. V jeho majetkovém komplexu se strašecký statek zcela ztrácel a buštěhradskému hejtmanovi dělal akorát starosti. Orientace na vzdálené Zákupy a rostoucí majetková základna znamenaly, že původní smysl strašeckého dvora pro sasko-lauenburský rod vyprchal.

Julius František Sasko-Lauenburský zemřel náhle 30. září 1689, a to již jako vdovec. Obrovský majetek zdědily jeho dvě dcery. Statky po dědečkovi Juliu Jindřichovi získané do roku 1632 obdržela mladší Františka

⁹⁴ NA Praha, ŘSRF/P – ATS společné, kart. č. 686, sign 186, inv. č. 327.

⁹⁵ NA Praha, APA, inv. č. 3753, kart. č. 2229, Soupis osob pražské diecéze zemřelých na morovou ránu 1680; SOA Praha, Sběrka matrik, Nové Strašecí 01, 1658–1681.

⁹⁶ M. VOKURKA, *Barokní krajina*, s. 41, 127.

Sibyla Augusta (1675–1733). Ta se hned v roce 1690 provdala za bádenského markraběte Ludvíka Viléma I. (1655–1707), významného císařského vojevůdce, který se taktéž proslavil ve válkách proti Turkům. Pokud Františka Sibyla pobývala v Čechách, sídlila především na zámku Ostrov. Starší Anna Marie Františka (1672 až 1741) zdědila statky získané v pozdější době. Za svou rezidenci si vybrala Zákupy.

Pro nás je důležité, že Anna Marie získala i buštěhradské panství a v roce 1732 přikoupila nedaleké Tachlovice.⁹⁷ Na druhou stranu podle klíče daného rokem 1632 připadl strašecký dvůr Františce Sibyle. Tím končila jeho provázanost s Buštěhradem.

Všechny uvedené skutečnosti znamenaly jediné: Strašecký majetek se ocitl v pozici kapky v moři velkého sasko-lauenburského komplexu, obohacovaného neustále o další a další prestižní statky, i když rozděleného mezi dvě dědičky. O financování drobného dvora neměla saska ani bádenská aristokracie zájem a vše směřovalo k jeho prodeji.

Změny zřejmě odstartovala smrt Ludvíka Bádenského v lednu 1707. Podle Františka Vacka teprve nyní svolili Ludvíkovi dědicové k prodeji nepotřebného statku ve Strašecí.⁹⁸ Zájem o majetek projevil hrabě Antonín Jan Nostic (1652–1736), jehož kariéra byla trvale na vzestupu a po velkém množství úřadů, které zastával, směřoval do křesla nejvyššího zemského hofmistra (1708). Nostic vlastnil spoustu statků v okolí Prahy a v oblasti Krušných hor. Proč projevil zájem o strašecký dvůr, nevíme. Souviselo to s Ludvíkovou smrtí a s Nosticovým povýšením? Roli určitě opět hrála poloha města mezi Prahou a krušnohorskou oblastí.

Situace se pak opakovala jako kdysi při nákupu městských domů Juliem Jindřichem. Dne 4. listopadu 1707 si křivoklátský hejtman povolal k sobě novostrašeckého purkmistra Pavla Čermáka s několika radními a žádal je o vysvětlení, proč obec znovu zamýšlí prodat dům vysokému šlechtici, tedy cizí osobě, která není ve svazku města.⁹⁹ Ničeho nedosáhl a městská rada s prodejem dále souhlasila.

Dne 10. listopadu 1708 hejtman důrazně strašeckou radu napomenul, že „*bez vůle a vědomí milostivé vrchnosti a milostivého konsenzu žádnému cizinci domy sousedské a grunty městské prodávati neb koupiti dovoleno nemá*“.¹⁰⁰ Hejtman poukazyval na starou záповěď komory z roku 1637, kterou v listu cituje. Zámožný a vysoce postavený Nostic si s tím hlavu nelámal a svolení ke koupi domu si obstaral od vyšších míst. Prodeji tak nic nepřekáželo a hrabě Jan Antonín Nostic se stal v roce 1708 novým majitelem sasko-lauenburského dvora.

Že Nostic koupil dvůr v plném provozu a kondici, může dokládat zajímavý detail: Na konci září 1708 vyměřil křivoklátský hejtman pokutu 10 říšských tolarů šenkýřům v knížecím hostinci a v obecní hospodě na radnici za to, že porušili císařský patent zakazující tanec a hudbu.¹⁰¹

Sasko-lauenburský erb v Hostivicích u Prahy

Nostický dům

Nemáme zprávy o tom, že by město prodeji bránilo nebo nějak proti Nosticovu vlastnictví protestovalo, což se může zdát po předchozích sporech podivné. Raději riskovalo konflikt s křivoklátským hejtmanem a s valdštejnskou vrchností. Jak si situaci samo zdůvodnilo, se můžeme jen dohadovat. Je však zřejmé, že bohatá aristokracie se na majetcích vzájemně domlouvala a bezvýznamná obec s tím mohla stěžet něco dělat.

Ani za držby dvora Nostici nepřestaly různé výjimky a nedoplatky, tedy staré známé potíže se opakovaly. Už na konci roku 1708 sestavilo Strašecí stížnost k samotnému hraběti Valdštejnovi, majiteli křivoklátského panství a ochranné vrchnosti, že Nostic, držitel knížecího domu, dosud nezaplatil císařskou kontribuci a ignoruje dodání příslušného reversu kvůli zápisu kontraktu do městských knih. Podobně jako v předchozích případech tak obec kupní smlouvu do pozemkové knihy nevložit. Město si také znovu stěžovalo na velké množství koní, chovaných ve dvoře, a na velké „*vykupování ovsa a jiné potrawy*“, čímž Nostic ochuzoval ostatní sousedy.¹⁰²

V březnu 1711 hejtman upozornil obec na to, že Nostic už tři roky vlastní ve Strašecí dům, ale dosud nepřijal městské právo a nezaplatil kontribuce. Křivoklát opět vyhrožoval exekucí a prodejem domu tomu, kdo tyto podmínky bude ochoten plnit. Odpovědnost za výběr daní totiž ležela na bedrech města. Následovalo další varování hejtmána z února 1712. Vrchnost přikazovala, aby byla kontribuce z domu vybrána, nebo aby byl dvůr zaopatřen řádným měšťanem, který podmínky splňuje. Nejvyšší křivoklátský úředník přiznával, že Nostic nereaguje na písemné výzvy, což lze interpretovat jako souhlas s neplněním podmínek, a tedy i s exekucí. Zároveň však hejtman odmítl zoufalý čin obce, která nechala přibít na vrata dvora ceduli s oznámením, že z úřední moci je nemovitost na prodej.¹⁰³

Město se opakovaně dostalo do kleští a nevědělo, jak patovoc situaci řešit. A tak to šlo pořád dokola až do Nosticovy smrti v říjnu 1736. V roce 1737 Nosticův dědic, synovec František Václav, prodal dvůr měšťanu Ondřeji Dörflerovi a ten jej obratem postoupil hostinskému Matěji Vašírovskému. Někdejší *Nosislavský*, pak *Saský*, *Knížecí* a posléze *Hraběcí* či *Nosticovský dům* začal psát zcela novou kapitolu svých dějin.

⁹⁷ M. VOKURKA, *Barokní krajina*, s. 43, 149, 154.

⁹⁸ F. VACEK, *Dějiny města Nového Strašecí*, s. 123.

⁹⁹ SOKA Rakovník, AMNS, stará registratura, neuspořádáno.

¹⁰⁰ SOKA Rakovník, AMNS, stará registratura, neuspořádáno.

¹⁰¹ SOKA Rakovník, AMNS, stará registratura, neuspořádáno.

¹⁰² SOKA Rakovník, AMNS, stará registratura, neuspořádáno.

¹⁰³ SOKA Rakovník, AMNS, stará registratura, neuspořádáno.

Závěr

V první části naší studie jsme se věnovali nosislavskému období sledovaného domu ve druhé polovině 16. století, když jej držel křivoklátský úředník Vít Nosislavský. Poté dům jeho potomci, Albínové z Jenčova, prodali. Už tehdy patřila nemovitost k nejvýstavnějším, největším a nejdražším v obci. Období dvou sasko-lauenburských vévodů sice započalo zkázou domu za třicetileté války, ale v padesátých letech přišla velkolepá obnova, rozšíření celého majetku a jeho začlenění do obrovského komplexu sasko-lauenburských statků. Nastala jistě vrcholná fáze sledovaného dvora, avšak rostly komplikace spojené s vazbami na město a na celé panství. Nostické období jen protahovalo někdejší velkolepost a následný prodej gruntu strašeckým měšťanům přinesl jeho úpadek a parcelování na menší díly.

Nosislavské období ve druhé polovině 16. století se zdá být v souladu s rozvojem města. Zámožný křivoklátský úředník dům obnovil po velkém požáru, žil v něm se svou rodinou jako řádný měšťan a úřadoval tam. To zapadalo do postavení Nového Strašecí v rámci křivoklátského panství. Ve městě přebývali panští úředníci a zaměstnanci různého postavení a tvořili jednu z ekonomických a správních základů komorního statku. Záměr Ferdinanda Tyrolského postavit ve městě „císařský dům“ tuto interpretaci jen potvrzuje.

V převratném 17. století se situace změnila. Z pohledu malého provinčního města nebyla záležitost s majetkem nově příchozích bohatých šlechticů šťastná, neboť tehdejší elita zásadně křížila práva, zájmy a možnosti obce. Majitelé nebyli měšťany, nespádali pod městské právo a nedělejte si iluze, že Strašecí navštěvovali. Jejich nemovitosti požívaly řadu výjimek, nepřispívaly do kasy obce ani panství a nenesly další městská břemena. Saský případ nebyl ve Strašecí jediný, ale byl nejvýznamnější a měl za sebou obrovské možnosti svých pánů. Podnikatelské aktivity bránily rozvoji místních živností a saský dvůr ve městě vytvořil jistý „stát ve státě“.

Celou záležitost můžeme zobecnit jako mocenský tlak pobělohorské elity a její nevybíravý zájem o získávání nemovitostí bez ohledu na situaci místních poddaných. Strach města z energických generálů a bohatých aristokratů je zjevný, protože odpovědnost za ekonomiku a výběr daní neslo samo. Tak se k tomu stavěla i nová křivoklátská vrchnost, Schwarzenbergové a posléze Valdštejnové.

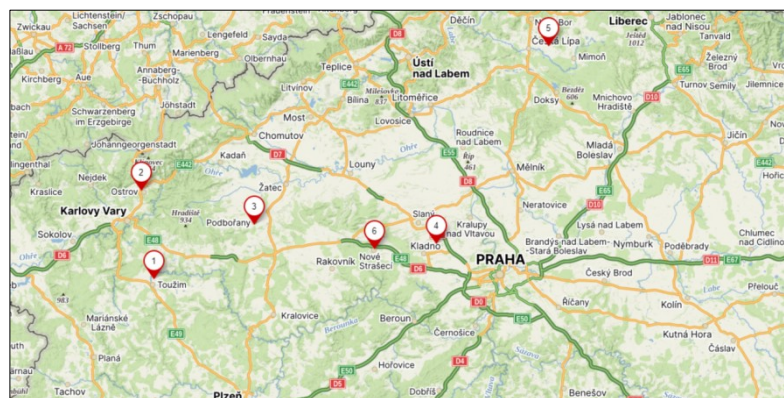
Rozdílný vývoj v českém státě šestnáctého století na jedné a sedmnáctého století na druhé straně se zásadně promítl i do malého provinčního poddanského města. Nosislavské období sledovaného domu se tak zcela odlišovalo od období sasko-lauenburského.

Sasko-lauenburský tolar Julia Františka (1658)

Františka Sibyla Sasko-Lauenburská

Zakreslení vybraných center sasko-lauenburského majetku na současnou mapu: 1) Toužim, 2) Ostrov, 3) Podbořany, 4) Buštěhrad, 5) Zákupy, 6) Nové Strašecí